CIA - KGB - MOSSAD - MI6 - BND - VEVAK - ÇİN

İSTİHBARAT ÖRGÜTLERİ

5.BASKI

ÜMİT ÖZDAĞ (ED.)

SAİT YILMAZ - ALİ ASKER - SEZGİN MERCAN- CELALETTİN YAVUZ

KONURALP ERCİLASUN - CAĞLA GÜL YEŞEVİ - HAKAN BOZ

Sadece İncelemek İçindir
Ücreti Yoktur
İnceledikten Sonra Siliniz ve Bulursanız Satın Alınız.

kriptO

Levent Şahverdi Arşivi

İÇİNDEKİLER

EDİTÖRÜN NOTU 5
Ümit ÖZDAĞ

AMERİKAN İSTİHBARATI - 2014 7
Sait YILMAZ

RUS İSTİHBARAT SİSTEMİ 25
Ali ASKER

İNGİLİZ İSTİHBARAT MEKANİZMASINDA MI6 77
Sezgin MERCAN

FEDERAL ALMANYA İSTİHBARAT TEŞKİLATI 113
Celalettin YAVUZ

KOMÜNİST İSTİHBARATTAN BİLİŞİMCİ İSTİHBARATA ÇİN İSTİHBARAT ORGANLARI 185
Konuralp ERCİLASUN

İSRAİL İSTİHBARATI ve MOSSAD 217
Çağla Gül YESEVİ

İRAN İSTİHBARAT VE GÜVENLİK BAKANLIĞI: VEVAK 271
Hakan BOZ

Levent Şahverdi Arşivi

RUS İSTİHBARAT SİSTEMİ

*Ali ASKER**

Rus istihbarat teşkilatı bu alanda dünyanın önde gelen örgütlerindendir. Devlet hâkimiyetinin gücüne ve ülkede uygulanan politikaların seyrine bağlı olarak bu örgüt de tarih boyunca yükseliş ve düşüş süreçlerini yaşamıştır. Çarlık döneminde temelleri atılan bu teşkilatın en önemli yükselişi ise Sovyet rejimi döneminde yaşanmıştır. Totaliter bir devlet olarak Sovyetler Birliği'nde siyasi iktidarın uyguladığı politikalar doğrultusunda istihbarat teşkilatının etkinlik ve faaliyet alanı toplum ve devletin tüm kılcal damarlarına sızmıştır.

Rus devletinin gelişim sürecini incelediğimiz zaman siyasi iktidar tarafından güç algısı çerçevesinde istihbarat teşkilatına "hem içten hem de dıştan koruma" yetkisini kullanacak olanakları sunduğunu görmekteyiz. Emperyalist Çarlık Rusyası ve Sovyet totaliterizmi döneminde iktidar, tehdit algısında "aşırı hassasiyet" sergilerken istihbarat teşkilatı açısından gerek Rus (Sovyet) gerekse dünya kamuoyu nazarında muktedir bir kurum imajı oluşturmayı hedeflemiştir.

Çarlık rejiminden Sovyet rejimine ve nihayet Sovyet sonrası rejime geçiş süreçlerinde istihbarat servisinin yasal ve kurumsal yapısında önemli değişiklikler olmuştur. Doğal olarak rejimlerin temelli dönüşümü sırasında diğer devlet kurumlarında olduğu gibi

---

* Karabük Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi, Yrd. Doç. Dr.

Levent Şahverdi Arşivi

istihbarat teşkilatında da statü ve biçim değişimi süreci sancılı bir şekilde gelişmiştir.

1980'lerin sonlarına doğru Sovyetler Birliği'nde bir taraftan "glastnost" ve "prestroyka" gibi devleti ayakta tutmaya çalışan formüller geliştirilirken diğer taraftan merkezkaç eğilimleri gittikçe yoğun bir hâle gelmiştir. Böyle bir ortamda merkezî devlet kurumlarının yeniden yapılanması girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Her ne kadar istihbarat teşkilatı bu süreç içinde diğer "silovikler" gibi yıpranırken yeni dönüşüm sürecine en fazla "ayak uydurmaya" çalışmıştır. Sovyetler Birliği'ni oluşturan birlik cumhuriyetlerinin ayrışma sürecinde bu ülkelerin istihbarat birimleri de KGB'den kopma ve yeniden örgütlenme sürecine girmişlerdir. Bu süreçler eski Sovyet cumhuriyetlerinde değişik şekilde gelişmiştir. Bazı cumhuriyetlerde "sil baştan" yöntemi tercih edilirken bazılarında da eski istihbarat birimi değişik adlar altında (bakanlık, komite, servis vs.) yeniden örgütlenmiş, tabiricaizse teşkilatın "özüne dokunulmamıştır."

Rusya'da da dönüşüm sürecini incelerken istihbarat teşkilatının yeniden yapılanması için değişik arayışlar içine girildiğini, adeta bir deneme sürecinin yaşandığını görmekteyiz. İstihbarat teşkilatının gizliliği dikkate alındığında günümüzde bu süreçlerin iç dinamiklerini belirlemenin ve değerlendirme yapmanın ne kadar zor olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden istihbarat teşkilatıyla ilgili çalışma yaparken konuyu sadece açık kaynaklar üzerinden, yasal mevzuat doğrultusunda ve siyasi reformlara paralel olarak irdelemek dışında seçenek kalmamaktadır.

Rusya'da rejim değişmesi süreci çerçevesinde istihbarat teşkilatının yeniden yapılanmasını incelerken kurumsal ve hukuki değişikliklerin de dikkate alınmasıyla bugünkü yapının içeriği, faaliyet yönleri ve işleyişini ele almak gerekir.

İstihbarat Çalışmalarına Giriş

Uzun süre Rus istihbarat tarihine dair derli toplu araştırma yapılmamıştır. Bu durum doğal olarak istihbarat faaliyetlerinin niteliğinden kaynaklanmıştır. Sovyetler Birliği öncesi dönemin istihbarat faaliyetlerine dair bazı çalışmalar bulunurken Sovyet döneminde bu tür çalışmaların yapılması salt ideolojik çerçeveye sıkış-

Levent Şahverdi Arşivi

tırılmış ve incelenme alanı kısıtlanmıştır. Söz konusu döneme ait çalışmalar genelde ayrı ayrı casusların ve istihbarat mensuplarının hayat ve faaliyet alanlarını kapsamaktadır.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bu alanda birçok çalışma yapılmış, istihbarat organlarının iç ve dış faaliyetlerinin değişik yönleri, kurum içi yapılanmalar eleştirel bir bakış açısıyla incelenmiştir. Bunlardan hacmi ve içeriği itibariyle kayda değer bir çalışma olarak niteleyebileceğimiz "Kalkan ve Kılıç. Moskova Rus Devleti, Rusya İmparatorluğu, Sovyetler Birliği ve Rusya Federasyonunun Devlet Güvenlik Organlarının Yöneticileri" adlı çalışmadır.[1] Biyografik ansiklopedi niteliğindeki bu çalışmada Rus istihbaratı örgütleri yöneticilerinin hayat ve faaliyetlerine dair bilgiler yer alırken en eski dönemden başlayarak örgütle ilgili siyasi entrikalar ve çatışmalar da kısmen gün ışığına çıkarılmıştır. Sovyet sonrası dönemde çok sayıda popüler ansiklopedi türünden çalışmanın yayınlandığını[2], bunun yanı sıra çalışmaların büyük çoğunluğunun VÇK, OGPU, NKVD, KGB adıyla bilinen istihbarat kurumların faaliyetini ele aldığını vurgulamak gerekmektedir.[3]

Bugün Rusya'da istihbarat üzerine yapılan çalışmalar tarihî belgelere dayalı ciddi araştırmalardan popüler yayınlara dek uzayan çok renkli ve değişik bir yelpaze oluşturmaktadır.[4] Hatta Rus

---

[1] Колпакиди А. И., Серяков М. Л., **Щит и меч: Руководители органов государственной безопасности Московской Руси - Российской империи - Советского Союза и Российской Федерации,** Энциклопедический справочник, Издательство "Олма-пресс" Москва, Издательский дом "Нева" Санкт-Петербург, 2002.

[2] Сизенко А.Г., **Спецслужбы России и СССР: От Приказа тайных дел до наших дней,** Изд. Владис, Ростов н/Д., 2010.

[3] Сизенко, s. 3.

[4] Örn., Широкорад А., **Русская Мата Хари. Тайны петербургского двора,** Эксмо, Москва 2011; Горбунов Е.А., **Операция "Рамзай". Триумф и трагедия Рихарда Зорге,** Олма-Пресс, Москва 2004; Полторак С. Н. **Разведчик Кент,** Изд. Дом Нева. СПб., 2003; Перетрухин И., **Агентурная кличка – Трианон,** Центрполиграф, Москва 2000; Степаков В., **Апостол СМЕРШа,** Эксмо, Москва 2009; Хлобустов О.М., **Госбезопасность России от Александра I до Путина,** Издание 2-е, переработанное и дополненное, Москва 2007; Дегтярев К., Колпакиди А., **Внешняя разведка СССР,** Эксмо, Москва 2009.

Levent Şahverdi Arşivi

istihbaratının ökültizm[5] yöntemlerini kullanıldığına dair iddiaların yer aldığı çalışmaları da bu yelpaze kapsamında ele alabiliriz. Bu çalışmaları kolaylıkla "istihbarat yayıncılığı" adı altında niteleyebiliriz. Kuşkusuz ki böyle birçok renklilik söz konusu yayınları içerik, bakış açısı, yöntem ve tarihsellik çerçevesinden ele alarak değerlendirmemizi zorlaştırmaktadır. Çoğu zaman hatta spekülatif tezlerin ileri sürüldüğü, komplocu bakış açılarının, veri ve bilgi bazında birbiriyle örtüşmeyen hususların yer aldığı yayınların istihbarat çalışmalarına yaptığı önemli katkılardan biri birçok gizli belgenin gün ışığına çıkarılmasıdır. Bu tür çalışmaların ekseriyetine internet kaynakları üzerinden kolaylıkla erişilebilir. Ayrıca bu alanla ilgili açık kaynaklar, mevzuat, basın haberleri ve yayınlar üzerinden derleme ve yorum yapan birkaç internet sayfası da bulunmaktadır[6].

İstihbarat yayıncılığı alanında ders kitapları ve kaynak türünden çalışmaların önemini de vurgulamakta yarar vardır. Bu çalışmalar üniversitelerin hukuk, siyaset bilimi, kamu yönetimi bölümlerinde, ayrıca güvenlik, polis, istihbarat okullarında ve askerî okullarda okutulan ders müfredatına uygun şekilde hazırlanmış çalışmalardır. Çoğu zaman ilgili kurumların da görüşü alınarak eğitim kurumlarının standartları çerçevesinde hazırlanmış bu tür çalışmalar, lisans, yüksek lisans, doktora öğrencileri, ayrıca alan uzmanlarının eğitilmesinde kullanılabilecek niteliktedir. Bir başka türden çalışmalar da İdare Hukuku, Kamu Yönetimi, Rusya'nın İdari Yapısı, Rusya'nın Güvenlik Sistemi vs. adı altında okutulan derslerde güvenlik kurumlarının (aynı zamanda istihbarat kurumlarının) yapısı, işleyişini ve ilgili mevzuatı ele alan konulardır.[7]

---

[5] Колпакиди А.И., **Оккультные силы СССР**, Северо-Запад, Санкт-Петербург, 1998.

[6] http://www.chekist.ru, http://www.agentura.ru. Колпакиди А., Север А., **Спецслужбы Российской Империи,** http://www.e-reading-lib.org/book.php?book=1010016

[7] Örn., Воронцов С.А., Правоохранительные органы и спецслужбы Российской Федерации. **История и современность, Изд., Феникс, Ростов н/Д., 1999;** Воронцов С.А., **Спецслужбы России**, 3-е издание, Феникс, Ростов н/Д., 2012; Шумилов А.Ю., **Спецслужбы России : законы и комментарий,** Фирма ABC, Юристъ, Москва 1997; **ФСБ России. Правовое**

Levent Şahverdi Arşivi

Rus istihbaratının yapısı ve faaliyetine ilişkin bir çalışmanın yapılmasında öncelikli mesele bu kurumun devletin umumi güvenlik sistemi içinde sahip olduğu yerdir.

Kurumun (veya kurumların) tarihî gelişim seyrinin sosyal ve siyasi koşullar da dikkate alınarak dönemsel ve aşamalı şekilde incelenmesi gerekir. Konunun eylemsel boyutu, yani kurumların faaliyet taktikleri ve stratejileri basın ve süreli yayınlarda yer alan yazılar ele alınarak değerlendirilmelidir. Yüzyıllar boyu rakip olmuş iki imparatorluk (ayrıca bölgesel güç) olma açısından Rusya ve Türkiye (Osmanlı) arasındaki istihbarat faaliyetlerinin incelenmesi de özel öneme sahiptir.

İstihbarat Teşkilatına İlişkin Bilgi Kaynakları

Devletin önemli güvenlik birimlerinden olan istihbarat teşkilatının yapısı, işleyişi ve faaliyet şekli büyük ölçüde gizlilik gerektiren bilgiler içermektedir.

Gerek veri gerekse yorum anlamında edinilen bilgiler aşağıdaki kaynaklardan sağlanmaktadır:

a) Bilgi kaynakları,

b) Resmî kaynaklar

c) Resmî olmayan kaynaklar.

a) Bilgi Kaynakları

İstihbarat faaliyetlerine ilişkin bilgi kaynakları söz konusu alana ilişkin yazılmış bilimsel kitaplar, makaleler, kanun ve diğer düzenlemelerle ilgili bilimsel yorumlardan ibarettir. Hukuk, siyaset bilimi, emniyet ve istihbarat alanında ders veren bölümlerde Rusya'nın güvenlik sistemi, bu sistem içinde istihbarat ve güvenlik birimlerinin yapısı, işleyişi ve faaliyetine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Bu çalışmalar içinde arşiv bilgileri ve kaynaklara istinaden yazılmış tarih çalışmaları da önemli yere sahiptir.

регулирование деятельности федеральной службы безопасности по обеспечению национальной безопасности Российской Федерации. Научно-практический комментарий (Под общ. ред.: Ушаков В.Н., Науч. ред.: Трунов И.Л., Предисл.: Патрушева Н.П.) Эксмо, Москва 2006.

Levent Şahverdi Arşivi

b) Resmî Kaynaklar

Resmî kaynaklar istihbarat teşkilatının yapısı, işleyişi ve faaliyetlerine ilişkin Rusya Federasyonu mevzuatıyla öngörülen yasal düzenlemeler ve idari işlemlerin (atamalar dâhil) takip edilmesi yoluyla edinilmektedir. Çoğu zaman derli toplu şekilde bir arada bulunamayan bu düzenleme ve işlemlerin sistemli bir şekilde resmî kaynaklardan takip edilmesi gerekir.

Rusya Federasyonu Anayasası, yasaları, taraf olduğu uluslararası antlaşmalar, devlet başkanı kararname ve emirnameleri[8], hükümet kararları, yargı kararları, istihbarat teşkilatının iç düzenlemeleri, resmî görüşmeler, etkinlikler (toplantı, görüşme, brifing, seminer, yuvarlak masa ve diğer etkinlikler) ve bunların sonuçlarına ilişkin bilgiler resmî kaynak niteliğindedir. Bu kaynaklar değişik resmî kurumların ve basın organlarının internet sayfalarında kamuoyu ile paylaşılmaktadır. Rusya Federasyonu vatandaşlarının bilgi edinme hakkı çerçevesinde yasal ve resmî yoldan aldıkları bilgiler de bu grup altında değerlendirilebilir. Fakat bu bilgilerin kullanılması ve üçüncü şahıslarla paylaşılması yasal düzenlemelerin öngördüğü gizlilik ilkeleri çerçevesinde mümkündür.

c) Resmî Olmayan Kaynaklar

Yukarıda bahsedilen her iki türün dışında kalan kaynaklar resmî olmayan kaynaklar olara nitelendirilebilir. Resmî olmayan kaynakların çoğunluğu kitle iletişim araçlarında yer alan bilgiler, makaleler, popüler yazılar, uzman görüşleri ve açıklamalar, ayrıca bilimsel olma iddiasından uzak yazılı çalışmalardır (kitap, makale,

---

[8] Devlet başkanının yürütme erkini kullanılmasıyla ilgili üzerinde durulması gereken konulardan biri düzenleyici işlem yapma yetkisidir. Bu işlemler iki tür belge şeklindedir: 1) kararname (указ) 2) emirname (распоряжение). Kararname genel olarak normatif, yani sürekli uygulama için öngörülen ve belirsiz gerçek ve tüzel kişilere, kamu kurum ve kuruluşlarına ait hükümler içermektedir. Emirnameler ise daha somut karakterli (örn. atama, herhangi bir etkinlik düzenleme, finansman sağlama vs.). Fakat kararname ve emirname arasındaki bu fark kesin değil ve her zaman gözetilmemektedir. Rusya Devlet Başkanı özellikle Devlet Başkanı Sekretaryasının değişik kurumlarının statüsüne ilişkin çıkardığı emirnameler normatif düzenlemelere benzer şekilde çıkarılmıştır. Fakat son dönemde bu düzenlemeler daha ziyade kararnamelerle düzenlenmektedir.

Levent Şahverdi Arşivi

anılar vs.). Rus istihbarat teşkilatına dair bu kaynaklar son yirmi yıl içinde büyük bir hızla artmaktadır. Ciddi yorumların ve açıklamaların yanı sıra spekülatif değerlendirmeler de bu kaynakların içinde yer almaktadır. Bu yüzden resmî olmayan kaynakların kullanılması bilgi toplama ve değerlendirme açısından titiz çalışma gerektirir.

Bilgi edinme, analiz ve paylaşım ilgili mevzuatla belirlenirken bunların yasa dışı yollardan toplanılması ve kullanılması cezai sorumluluk gerektirir. Günümüzde internet ortamında, sosyal medya ve paylaşım sitelerinde çok sayıda anonim (veya gerçek kaynağı çarpıtılmış) bilgi dolaşmaktadır. Bu bilgilerin bir kısmının yasa dışı yollardan edinilme ihtimali söz konusudur. Diğer bir kısmı da gerçekleri yansıtmayan, hayal ürünü veya ihtimaller niteliğindedir. Bu bilgilerin gerçekleri yansıtmaması ve güvenilir olmaması ciddi bir sorundur. Ona göre de internet ortamındaki bilgiler alınırken ve kullanılırken birkaç hususa dikkat edilmesi gerekmektedir.

1) İnternet ortamındaki bilgiler yasal kaynaklardan ve yasal mevzuatın öngördüğü çerçevede edinilmeli ve kullanılmalıdır. *Federal Güvenlik Servisinin (FSB, ФСБ - Федеральная служба безопасности)* faaliyetine ilişkin internet ortamında yayınlanan bilgilerin listesi 10 Ağustos 2011 tarihinde Devlet Başkanı kararnamesiyle (указ) onaylanmıştır.[9] 9 Şubat 2009 tarihli *"Devlet Organları ve Yerel Yönetim Organlarının Faaliyetine İlişkin Bilgi Erişiminin Sağlanması Hakkında"* N: 8-FZ Sayılı Federal Kanun doğrultusunda çıkarılmıştır. Bu kararnameye göre Rusya Federal Güvenlik Servisinin isimi, kısaltılmış şekli, bilgi gönderme ve bilgi edinme amacıyla kullanılacak elektronik posta adresi, posta adresi, hizmet telefonları yer almaktadır ve bu bilgiler devamlı güncellenecektir. Federal Güvenlik Servisi organlarının yapısı, yetkileri, görev ve işlevlerine ilişkin yasal düzenlemeler onaylandıkları (yayınlandıkları) veya değişiklik yapıldıkları tarihten itibaren beş iş

[9] Указ Президента Российской Федерации Об утверждении перечня информации о деятельности Федеральной службы безопасности Российской Федерации, размещаемой в сети, http://www.szrf.ru/doc.phtml?nb=00_00&issid=2011033000&docid=18

Levent Şahverdi Arşivi

günü içinde, kurum yöneticileriyle ilgili bilgiler (adı, soyadı, baba adı ve kendi rızaları doğrultusunda diğer bilgiler) atandıkları günden itibaren üç mesai günü içinde internet ortamında yayınlanmaktadır. Kurum yöneticilerinin yaptıkları resmî görüşmeler, etkinlikler (toplantı, görüşme, brifing, seminer, yuvarlak masa toplantıları ve diğer etkinlikler) ve bunların sonuçlarına ilişkin bilgiler söz konusu etkinliğin sona ermesinden sonra bir iş günü içinde yayınlanmaktadır. FSB bünyesindeki eğitim kurumlarının resmî internet sayfaları da, eğitim ve uzman hazırlığına ilişkin bilgiler müfredat konusundaki bilimsel veya bilgi niteliğindeki yazılar da istihbarat teşkilatının faaliyetine ilişkin bilgi edinme açısından önemli kaynaklardır. Vurgulamak gerekir ki, bu tür yayınlar aynı zamanda Rus istihbaratının halkla ilişkiler çalışmasının bir parçasıdır.

2) İstihbarat ve güvenlik konularında yayın yapan internet portallarındaki bilgiler sadece yasal dayanağı belirtildiği durumlarda kullanılabilir. Bu hem belli bir yasal ihlale sebebiyet verilmemesi hem de bilgilerin sağlıklı olması açısından önemlidir. Rusya'da çok fazla bilgi içeren ve güncel gelişmeleri takip eden internet sayfalarından biri http://www.agentura.ru'dur. 2000 yılında tesis edilmiş bu sayfa istihbarat kurumları ve terörle mücadeleye dair kaynak, bilgi ve kısmen uzman değerlendirmeleri içermektedir. Burada yer alan bilgilerin açık kaynaklardan derlendiği belirtilerek gerçekleri tam olarak yansıtmadığına da vurgu yapılmaktadır. Sayfanın çalışma ilkesi basını, yasal düzenlemeleri ve yayınlanan literatürü takip ederek geniş çaplı ve sistemleştirilmiş literatür ve veri tabanı oluşturmaktır. Ayrıca söz konusu faaliyet alanındaki gelişmeler, düzenlemeler ve olaylarla ilgili Rus basınında ve uluslararası medyada sıkça sayfanın uzman kadrosunun bilgilerine başvurulmaktadır. Söyleşiler, demeçler, açıklamalar ve yorumlar aynı zamanda internet sayfasında da yayınlanmaktadır.

Ulusal Güvenlik Kavramı: Teori ve Uygulama

"Ulusal güvenlik" kavramı Çarlık Rusyası ve Sovyet döneminde yaygın bir kavram değildi. Anılan dönemlerde "devlet güvenliği" kavramı daha geniş anlamda ve yaygın şekilde kullanılmaktaydı.

Levent Şahverdi Arşivi

Söz konusu kavramın formüle edilişi sırasında Sovyet yönetiminin temel aldığı düşünce toplum ve devlet çıkarlarının kişi çıkarlarının üstünde olması, proletarya devletinin güvenliğini sağlamakla aslında emekçilerin, yani "hâkimiyetin gerçek sahiplerinin" hak ve çıkarlarının güvenli bir şekilde korunması düşüncesi idi. Bu yüzden devlet çıkarlarına karşı herhangi bir suç eylemi kişi aleyhine yönelik benzeri suçlara göre verilen cezadan daha ağır olmuştur.[10]

5 Mart 1992 tarihli *"Güvenlik Hakkında"* RF Kanununda[11] ulusal güvenlik" kavramı yer almamıştır. Şunu da vurgulamak gerekir ki Rusya Federasyonu Anayasasında da "ulusal güvenlik" kavramı geçmemektedir. Sadece Anayasanın 13/5, 55/3, 82/1 maddesinde "devletin... güvenliği" ve 114/1/d maddesinde "devlet güvenliği" kavramları geçmektedir.

1997'den itibaren "Rusya Federasyonu'nun ulusal güvenliği" kavramı kullanılmaya başlamıştır. Batılı literatürden alınmış bu kavramın anlamı üzerine değişik yorumlara dayalı, çok uluslu bir topluma sahip Rusya'da "ulusal" tanımlamasıyla neyin kastedildiğine dair tartışmalar yaşanmıştır. Bu tartışmalara rağmen "ulusal güvenlik" kavramı Rus siyasi literatürüne ve mevzuatına girmiştir.[12] Yasal düzlemde bu kavram 2000 yılında kabul edilmiş *"Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Konsepti"*nde yer almıştır: "Rusya Federasyonunun ulusal güvenliği derken Rusya'da hâkimiyetin tek kaynağı ve egemenliğin taşıyıcısı olan çok uluslu halkın güvenliği" anlaşılmaktadır.[13] Fakat hukuki olarak söz konusu tanım belirsizdi ve bu belirsizlik, ulusal güvenliğin sağlanması, ayrıca ilgili denetim mekanizmasının şekillendirilmesi yönünde gereken eylem ve uygulamaların yapılmasına olanak sağlamıyordu. Sonraki dönemlerde "ulusal güvenlik" kavramı sosyoloji, siyaset bilimi, ekonomi, sa-

---

[10] Воронцов С.А., **Спецслужбы России**, 3-е издание, Феникс, Ростов н/Д., 2012, s. 14.

[11] Закон РФ от 5 марта 1992 г. N 2446-I "О безопасности" (с изменениями и дополнениями), http://base.garant.ru/10136200/

[12] Патрушев Н.П., Особенности современных вызовов и угроз национальной безопасности России, **Журнал российского права**, 2007. № 7, s. 4

[13] Концепция национальной безопасности Российской Федерации (утв. Указом Президента РФ от 10 января 2000 г. N 24), http://stra.teg.ru/library/national/34/2/1

Levent Şahverdi Arşivi

vunma bilimleri vs. alanlarda tanımı yapılarak kullanılmaya başlanmıştır. [14]

2010 yılında kabul edilmiş *"Güvenlik Hakkında"* Federal Kanunda[15] "ulusal güvenlik" kavramı daha açık ve ayrıntılı bir şekilde yer almıştır. Söz konusu düzenleme Kanunun 1. maddesinde yer almıştır: *"Bu kanun devletin güvenliğinin, toplumsal güvenliğin, çevre güvenliğinin, kişi güvenliğinin, Rusya Federasyonu mevzuatında öngörülmüş diğer güvenlik türlerinin sağlanmasına faaliyetlerin içeriğini ve bunlara yönelik temel ilkeleri, devlet federal organlarının, Rusya Federasyonu federe unsurlarının, ayrıca yerel yönetimlerin güvenlik alanındaki yetki ve fonksiyonlarını, ayrıca Rusya Federasyonu Güvenlik Kurulunun statüsünü belirler."*

12 Mayıs 2009 tarihli *"2020 Yılına dek Rusya Federasyonunun Ulusal Güvenlik Stratejisi"*[16] belgesinde "ulusal güvenlik" kavramının daha belirgin ve ayrıntılı bir tanımı yapılmıştır. Belgenin, kavramların tanımlamasını yapan 6. maddesine göre "ulusal güvenlik" kişi, toplum ve devletin iç ve dış tehditlerden korunabilirliği durumudur. Söz konusu maddeye göre ulusal güvenlik sayesinde anayasal hak ve özgürlükler, vatandaşların onurlu hayatı ve yaşam düzeyi, egemenlik, toprak bütünlüğü ve Rusya Federasyonunun toprak bütünlüğü ve istikrarlı kalkınması, devletin savunulması ve güvenliği sağlanır.

"Devlet güvenliği" ve "ulusal güvenlik" kavramlarının tanımlanmasına baktığımız zaman "devlet güvenliğinin" "ulusal güvenlik" kavramına nazaran daha dar içerikli olduğunu görmekteyiz. "Devlet güvenliği" aslında "ulusal güvenliğin" ayrılmaz bir parçasıdır. Rusya'nın siyasi literatüründe "devlet güvenliği"nden bahsederken çoğu zaman totaliter rejimin güvenlik kurumları (VÇK'dan KGB'ye dek) akla gelmektedir. Bu anlamda "devlet güvenliği" kavramının demokratik ilkelerle inşa edilmiş bir toplum

---

[14] Воронцов С.А., s. 15-16.

[15] Федеральный закон "О безопасности"от 28 декабря 2010 г. N 390-ФЗ, http://ivo.garant.ru/SESSION/PILOT/main.htm, ayrıca http://www.scrf.gov.ru/documents/1/111.html

[16] Стратегия национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года, от 12 мая 2009 г. № 537, http://www.scrf.gov.ru/documents/1/99.html

Levent Şahverdi Arşivi

için kabul edilmez olduğu belirtilmektedir.[17] Bazı araştırmacılara göre "devlet güvenliği" kavramının yerine "ulusal güvenlik" kavramının konulması sadece teorik değil aynı zamanda uygulama açısından da sorunludur. Zira güvenlikle ilgili kavramın bu kadar genişletilmesi devletin güvenlik birimlerinin de faaliyet alanlarının genişlemesine, onlara daha fazla işlev yüklenmesine neden olabilecektir. Bu durumda söz konusu kurumların esas faaliyet çizgisi ikinci plana geçmektedir.[18] Bazı yazarlara göre "ulusal güvenlik" kavramı mevzuat açısından oldukça belirsiz olup daha ziyade "ulus", "milliyet", "ulusal çıkar" vs. kavramlarla ilgili tartışmalarda kullanıldığı takdirde yarar sağlayabilecektir. "Devlet" mefhumunun belli, soyut bir hukuki düzlemde yer alabilmesi açısından daha belirli bir karşılığı bulunmaktadır. Bu kavramın kullanılmasıyla güvenlik, yetki ayrışımı, yetkililerin sorumluluklarının belirlenmesi gibi konularda olumlu sonuçlar alınabilmektedir.[19] Bu yaklaşıma karşı olanlar ise "devlet güvenliği" kavramını soyut, farklı şekilde algılanabilen bir kavram olduğunu iddia etmektedirler.[20]

Sonuç olarak "devlet güvenliği" ve "ulusal güvenlik" kavramlarının aynı şey olmadığı, ikincisinin birinciyi içine alan daha geniş bir kavram olduğu sonucuna varabiliriz. Bu anlamda devlet güvenliği ulusal güvenliğin bir parçası, fakat önemli bir parçasıdır.[21]

---

[17] Воронцов С.А., s. 20.

[18] Воронцов С.А., s. 21.

[19] Вишняков В.Г., О методологических основах правового регулирования проблем безопасности Российской Федерации, **Журнал российского права**, 2005. № 9, s. 29.

[20] Хлобустов О.М., **Госбезопасность России от Александра I до Путина**, Издание 2-е, переработанное и дополненное, Изд. ИнФолио, Москва 2007, s. 5-6.

[21] Ирошников Д.В. О соотношении понятий «государственная» и «национальная безопасность» Российской Федерации, **Наука в современном мире: мат-лы 1 Междунар. науч.-практ. конф.** (1 апреля 2010 г.) (под ред. Г.Ф. Гребенщикова), Москва 2010, s. 398-404.

Levent Şahverdi Arşivi

Rusya'nın Güvenlik Sistemi

Rusya'nın "güvenlik sistemi" kavramı ulusal güvenlikle ilgili kurumları veya diğer işlevleri üstlenmiş değişik güvenlik kurumlarını bir araya getirerek tanımlayan kavramdır. Bu kurumlar belli bir hiyerarşik yapı içinde tamamen ya da kısmen istihbarat ve güvenlik konularıyla uğraşmaktadır.

Hiyerarşinin başında *Rusya Federasyonu Güvenlik Konseyi* gelmektedir. *Güvenlik Konseyi,* devlet başkanının güvenliğinin sağlanması, savunma, askerî yapılanma, savunma sanayi, askerî ve teknik işbirliği, anayasal düzen, egemenlik, bağımsızlık ve ülke bütünlüğünün korunması, ayrıca güvenliğin sağlanmasıyla ilgili uluslararası işbirliği konularında devlet başkanının kararlarının hazırlanmasını gerçekleştiren ve danışma organı niteliğindeki anayasal bir kurumdur.[22] Bu kurumla ilgili ilk düzenleme 24 Nisan 1991 tarihli *"RSFSC Devlet Başkanı Hakkında"* Kanunda belirlenmiştir. 24 Mayıs 1991 tarihinde yürürlükteki Anayasaya'da değişiklikler yapılarak söz konusu kuruma anayasal statü kazandırılmıştır. 5 Mart 1992 tarihinde ise "Güvenlik Hakkında" Kanunda Güvenlik Konseyinin statüsü, içeriği ve oluşum şekli belirlenmiştir.[23] Güvenlik Konseyinin faaliyetini belirleyen No: 590 sayılı Yönetmelik ise 6 Mayıs 2011'de Devlet Başkanı tarafından onaylanmıştır.[24] Güvenlik Konseyinin başı devlet başkanıdır. Konseyin daimi üyeleri FSB Direktörü, İçişleri Bakanı, Dışişleri Bakanı, Hükümet Başkanı, Duma Başkanı, Federasyon Konseyi Başkanı, SVR (СВР - Служба внешней разведки) Direktörü, Savunma Bakanı ve diğer etkin isimlerden oluşmaktadır. Güvenlik Konseyinin cari faaliyetleri Konsey Sekreteri tarafından yürütülür.

Rusya Federasyonunda ulusal güvenliğin sağlanması alanında faaliyet gösteren birçok kurum bulunmaktadır.

Teknik ve İhracat Denetimi Federal Servisi (ФСТЭК -

---

[22] Федеральный закон "О безопасности"от 28 декабря 2010 г. N 390-ФЗ, http://www.scrf.gov.ru/documents/1/111.html

[23] История создания, правовой статус, структура и основные направления деятельности, http://www.scrf.gov.ru/documents/11/15.html

[24] Положение о Совете Безопасности Российской Федерации, (утверждено Указом Президента Российской Федерации от 6 мая 2011 г. N 590), http://www.scrf.gov.ru/documents/11/3.html

Levent Şahverdi Arşivi

Федеральная служба по техническому и экспортному контролю) adlı kurum[25] 5 Ocak 1992'de *Rusya Federasyonu Devlet Başkanına bağlı Devlet Teknik Komisyo*nu adıyla tesis edilmiştir. Ağustos 2004'te komisyonun ismi Teknik ve İhracat Denetimi Federal Servisi olarak değiştirilmiştir. Hiyerarşik olarak Savunma Bakanlığına bağlı bu kurumun genel yönetimi devlet başkanına aittir. Devlet başkanının 1085 sayılı Kararnamesine göre, Rusya Teknik ve İhracat Denetimi Federal Servisi, teknik istihbarat ile mücadele ve bilgilerin teknik korunması, aynı zamanda, ihracat denetimi alanında özel yetkili bir federal yürütme organıdır. Söz konusu birim teknik istihbarat ile mücadele ve bilgilerin teknik açıdan korunmasına ilişkin devlet sisteminin faaliyetlerini düzenler ve yönetir.[26]

Federal Muhafaza Servisi (ФСО- Федеральная служба охраны) 27 Mayıs 1996'da *"Devlet Muhafazası Hakkında"* Kanun ile kurulmuştur. 2 Ağustos 1996'da Rusya Federasyonu Federal Muhafaza Servisinin Tüzüğü onaylanmıştır.[27] Bu kurumun mevzuatla belirlenen yetkileri arasında devlet kurumlarının, üst düzey yöneticilerin korunması, devlet kurumlarına bilgi akışında güvenliğin sağlanması, ayrıca yetkileri çerçevesinde teröre karşı mücadeleye iştirak etmek vs. yer almaktadır.[28]

Devlet Başkanının Özel Programları Genel Müdürlüğü; (ГУСП - Главное управление специальных программ Президента)[29] Rusya Devlet Başkanının seferberlik hazırlığı ve uygulanması konularındaki faaliyetinin gerçekleştirilmesi amacıyla kurulmuş bir

---

[25] http://fstec.ru/

[26] Вопросы Федеральной Службы по Техническому и Экспортному Контролю, Указ Президента Российской Федерации от 16 августа 2004 г. N 1085 ((в ред. Указов Президента РФ от 22.03.2005 N 330, от 20.07.2005 N 846, от 30.11.2006 N 1321, от 23.10.2008 N 1517, от 17.11.2008 N1625, от 08.02.2012 N 146), http://fstec.ru/obshchaya-informatsiya/polnomochiya/98-deyatelnost/tekushchaya/eksportnyj-kontrol/zakonodatelstvo/ukazy/321-ukaz-prezidenta-rossijskoj-federatsii-ot-16-avgusta-2004-g-n-1085

[27] Об истории создания органов государственной охраны в России, http://www.fso.gov.ru/histori/p1.html

[28] http://www.fso.gov.ru/

[29] http://www.gusp.gov.ru/

Levent Şahverdi Arşivi

kurumdur. Bu kurum devletin üst düzey yöneticileri için hükümet sığınaklarına hizmet eden KGB'nin eski 15. Genel Müdürlüğü bünyesinde oluşturulmuştur. Ülke geneline dağılmış gizli hükümet yeraltı sığınaklarının çoğu, Metro-2, karayolu vb. Devlet Başkanının Özel Programları Genel Müdürlüğü emrindedir.

Federal Gümrük Servisi (ФТС - Федеральная таможенная служба)[30], *Uyuşturucu Maddelerin Dolaşımı üzere Federal Denetim Servisi (ФСКН-Федеральная служба по контролю за оборотом наркотиков), İçişleri Bakanlığı, Dış İstihbarat Servisi (СВР - Служба внешней разведки), Silahlı Kuvvetler Genelkurmay Başkanlığına bağlı İstihbarat Genel Müdürlüğü (ГРУ - Главное разведывательное управление), Silahlı Kuvvetler Genelkurmay Başkanlığına bağlı Askerî-Topografi Müdürlüğü (Военно-топографическое управление Генерального штаба ВС РФ)* vs. kurumların kendi oluşturdukları güvenlik sistemi içinde bazıları kısmi bazıları ise tam şekilde istihbarat faaliyetleriyle uğraşmaktadırlar. Bu kurumların faaliyet ilkeleri, çalışma şekli ve yetkileri ilgili alan mevzuatıyla belirlenmiştir. Söz konusu kurumların faaliyetlerinde gizlilik gerektiren önemli hususların açık kaynaklardan belirlenmesi imkânsızdır.

Adı geçen kurumlar arasında istihbarat hiyerarşisinde en önemli organ GRU'dur. 1940-50'li yıllara kadar bu kurumun yapısıyla ilgili çok az şey bilinmekteydi. Eski yapısıyla ilgili İngiliz istihbaratına çalışmış Albay O.Penkovski'nin bilgi sızdırmasıyla ve 1978'de Büyük Britanya'ya kaçmış GRU subayı, yazar V.Rezun'un yazdığı kitaplarla GRU da dünya gündemine oturmuştur.

Güvenlik sistemi içinde yer alan kurumları değerlendirdiğimizde, sistemi oluşturan öğeleri biraz da özele indirgersek istihbarat faaliyetiyle uğraşan Federal Güvenlik Servisi (FSB), Dış İstihbarat Servisi (SVR) ve GRU adlı teşkilatlardır.

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra dünyaca ünlü *KGB (КГБ - Комитет государственной безопасности)* tasfiye edilerek yetkileri değişik kurumlar arasında dağıtılmıştır. Yapısı, yetkileri ve hukuki statüsü dikkate alındığında KGB'nin halefi FSB'dir. Bu anlamda FSB güvenlik kurumları içinde istihbarat faaliyetinin omurga teşkilatıdır.

---

[30] http://www.customs.ru/

Levent Şahverdi Arşivi

İstihbarat Sisteminin Gelişim Süreci

1917 Öncesi Dönemde İstihbarat Sisteminin Gelişim Süreci

Rus tarihinde istihbarat ve karşı istihbarat faaliyetlerine ilk olarak Kiev Rus Devletinin Bizans ve Batılı komşu devletlerle ilişkilerinde tesadüf edilir. 13. yüzyılda Moğol-Türk hegemonyası altında bulunan Ruslarda devlet geleneğinin şekillenmesinde çekirdek rol oynamış knezlik Moskova Knezliği idi. III. İvan (1462-1505) devrinde Moskova Knezliği Altın Orda hegemonyasından kurtulabilmiş, Rus knezliklerinin birçoğunu ilhak ederek ülkesinin sınırlarını bir hayli genişletmiştir.

15. yüzyılda Yaroslav (1463), Rostov (1474) knezlikleri, 1478'de Novgorod Cumhuriyeti, Moskova'nın hegemonyasına girdi. Ardından 1485'te önceleri Moskova ile rekabet eden Tver Kinezliği 1489'da Vyatsk toprakları Moskova'ya katıldı.

III. İvan dönemi Rus devlet tarihinde birkaç açıdan önemlidir. Bu dönemde

1) Bağımsız bir devlet olmanın temeli atılmış,
2) Devlet yönetim sistemi oluşturulmuş,
3) Hükümdarın ihtişamını simgeleyen Kremlin inşa edilmiş,
4) Saray etiketi kuralları belirlenmiş,
5) Tebaanın uyması gereken mecburi kanunlar çıkarılmıştır.

III. İvan ilk merkezleşmiş Rus devletinin çarı oldu. Yasama, yürütme ve yargı erkelerini elinde bulunduran III. İvan zaman geçtikçe bu yetkilerini daha da genişletmiştir.[31] O dönemdeki reformlar, ileride devlet yönetimi alanında birçok yenilikler getirmişse de, özel bir istihbarat faaliyetini üstlenmiş herhangi bir devlet kurumu tesis edilmemiştir.

Korkunç (Groznı) ünvanlı IV. İvan dönemi de Rusya açısından birtakım önemli reformların yapıldığı dönemdi. 1549'da Zemski Sobor adlı bir meclis oluşturulurken merkezî hükümetin işlerinin daha etkili bir biçimde yapılması amacıyla bakanlıklar tesis edil-

---

[31] Моисеев В.В., **История государственного управления** России. Учебное пособие. Конрус, Москва 2010, s. 45- 46.

Levent Şahverdi Arşivi

miştir. 1550'de altı taburdan ibaret *streltsı* (atıcılar) adlanan birlik kurmuştur. Osmanlı Devleti'ndeki Yeniçeri Ocağını andıran ve atları olmayan bu birlik süvari aristokrat birliğine ek olarak oluşturulmuştur.

Dış politika konusunda da İvan Groznı dönemi oldukça önemlidir. Bu dönemde Rusya batıya ve doğuya genişlemesini sürdürmüştür.

İvan Gozni terör ve tasfiyeye dayalı, korkunç tanımlamasını doğrular bir kişiliğe sahipti. Kişisel özellikleri, aşırı şüpheciliği ve paronayak tutumu politikaları üzerinde etkili olmuş, ülkede terör ve korku estirmiştir.[32]

İvan Groznı döneminin en önemli olayı *opriçnina* adlanan yönetim biçiminin tesis edilmesiydi. 1565'ten 1572'ye dek devam eden opriçnina sisteminin estirdiği topyekün korku ve terör politikası IV. İvan'ın Groznı olarak adlandırılmasına neden olmuştur.[33] Bu dönemde Çar'ın uygun bulmadığı tüm devlet kurumları lağvedilmiş, memurlar ise tasfiye edilmişlerdir. Moskova'nın dışında, bünyesinde yönetimi ve askerî birliği bulunan özel olarak opriçnina ("opriç","oprişina"– "diğer", "özel" kelimesinden gelmektedir) bölgeler oluşturmuştur. Bu politikanın amacı Rus aristokrasisinin iradesini kırmak ve merkezî hakimiyeti güçlendirmektir. Opriçnik adlanan askerler (muhafızlar) siyah keşiş elbisesi giyer, eğerinde süpürge ve köpek kafası bulundurdu. Bu görüntü, devlete karşı herhangi bir ihaneti silip süpürmek açısından köpek kadar sadık olduklarını simgeliyordu. İvan'ın ölümünden sonra Rusya'da yaklaşık on yıl süren bir "karışıklıklar dönemi" (1584-1613) başlamıştır.

Mihail'in tahta oturmasıyla yeni bir hanedanlık -Romanovlar hanedanı- iktidara gelmiştir. Mihail, hakimiyeti yıllarında (1613-1645) Moskova'nın karışıklıklar döneminde yıkılan otoritesini yeniden kurmaya çalışmış ve önemli ölçüde başarılı olmuştur.

17. yüzyıl Rusya'da mutlakiyet rejiminin güçlendiği dönemdir. Bu dönemde devletin sivil bürokratik aygıtı, güçlü ve düzenli or-

---

[32] Bkz: Acar K., **Başlangıçtan 1917 Bolşevik Devrimine Kadar Rusya Tarihi**, 1. Basım, Nobel Yayınları, Ankara 2004, s. 67-77.

[33] Моисеев В.В., 65-66.

Levent Şahverdi Arşivi

dusu oluşturulmuş, derebeylik lağvedilmiş, Çar'ın emir ve fermanları herkes tarafından harfiyen uygulanır bir hâle gelmiştir. Devlet idaresi belli başlı alanlar üzere yetki görev ve sorumlulukları belirlenmiş *prikazlar* (bakanlık) şeklinde örgütlenmiştir.[34]

Mihail'in oğlu Aleksey döneminde (1645-1676) oluşturulan prikazlardan birisi *Gizli Prikaz (Тайный приказ)* idi. 1654 yılında savaş seferine çıkmadan önce oluşturulan bu prikazın başında *dıyak* adlandırılan bir yetkili ve 6-7 (bazen 10-a kadar) yardımcısı bulunurdu. Özel ve gizli birim olarak doğrudan Çar'a bağlı olan bu prikaz Boyar Duması olarak adlandırılan aristokrasi meclisine tâbi değildi. Zira Gizli Prikazın amacı zaten boyarların faaliyetlerini izlemekti. Dıyak'ın yardımcıları elçilerle birlikte yurt dışına, *voevodlarla* (komutanlarla) birlikte askerî seferlere katılırken Çar için rapor hazırlıyorlardı. 1663 yılında Büyük Saray Prikazının Çar'ın mal varlığı ve mülkiyeti ile ilgili yetkileri *Gizli Prikaza* devredildi. Gizli Prikazın temel işlevi devlet kurumlarının faaliyetini denetlemektir. Bu denetleme hem gizli hem de açık şekilde yürütülebilirdi.[35] Gizli Prikazın faaliyet ve yetkileri arasında dış istihbarat her zaman büyük önem taşımıştır. 1676'da Aleksey Mihailoviç'in ölümünden sonra *Gizli Prikaz* lağvedilmiştir.

Rusya'da önemli devlet reformlarının yeni evresi Çar I. Petro'nun (1682-1725) ismiyle anılmaktadır. O dönemin önemli olaylarından birisi 1698'de gerçekleşen *streltsı ayaklanmasıdır.* Ayaklanma sırasında I. Petro Avrupa'da idi. Petro dönmeden isyan bastırılmış, önde gelenlerden 130 kişi cezalandırılmış, geri kalanları da şehirlere ve manastırlara sürülmüşlerdi. Fakat bu cezalandırma I. Petro'yu tatmin etmemiş ve yeni bir tasfiye dalgası başlatmıştır. Kendisi de isyancılara yönelik geniş çaplı arama ve soruşturma faaliyetlerinde doğrudan yer almıştır. Bu gelişmeler sırasında 2200 kişiden 1182'si cezalandırılırken *streltsı* kurumu da tasfiye edilmiştir.[36] Fakat ülkenin değişik bölgelerinde ayaklanma ve isyanlar yer yer devam etmiştir. 1707-1709 tarihinde K.A. Bu-

---

[34] Моисеев В.В., 92-93.

[35] Сизенко А.Г., **Спецслужбы России и СССР: От приказа тайных дел до наших дней**, Владис, Ростон н/Д 2010, s. 5-6.

[36] Сизенко А.Г., 11-12.

Levent Şahverdi Arşivi

lavin önderliğindeki Kozak isyanı Petro hakimiyetini tehdit eder boyuttaydı. Durumdan endişe duyan hükümet devletin güvenliğini sağlayacak yeni prikaz oluşturdu. İsmini çarın çocuk iken yaşadığı bir köyden almış *Preobrarenskiy Prikazın (Преображенский приказ)* soruşturduğu işlerin %70'i isyanlar ve devlete karşı işlenmiş siyasi suçlarla ilgiliydi. Prikaz 1729 yılına kadar faaliyetini sürdürmüştür.

1716'da Çar Petro'nun oğlu Aleksey kendi istikbali için tehdit oluştuğunu görerek yurt dışına kaçtı. 31 Ocak 1718'de geri getirilerek soruşturma başlatıldı. Soruşturmayı yürütmek amacıyla Şubat 1718'de *Gizli Büro (Тайная канцелярия)* oluşturuldu. Sorgulama sırasında kurumun başında fiilen Çar'ın kendisi duruyordu. Aleksey'in ölümünden sonra Petro'nun fiilen görevi sona ermesine rağmen, kurumu kontrolü altında tutarak bizzat faaliyetini denetlemiştir. 20 Mart 1718'de bu kurum daimi faaliyet gösteren organa dönüştürülmüş ve 1726 yılına dek faaliyet göstermiştir. Her haftanın pazartesi Petropavlovsk Kalesi'ne gelerek gizli büronun faaliyetlerinde yer alıyordu. Bu dönemde eskiden olduğu gibi davaların ve soruşturmaların büyük bir kısmı *Preobrarenskiy Prikazın* yetki alanındaydı.[37]

24 Mart 1731'de *Gizli Büro* ve *Preobrarenskiy Prikazın* yetkilerini devam ettiren *Gizli Arama Bürosu (Канцелярия тайных розыскных дел)* kuruldu. Bu kurum öncekilere nispeten daha uzun süre faaliyetini sürdürmüş bir kurumdu. Kurumun faaliyeti 1762 yılına dek devam etmişti.

1762 yılında Hükümet Senatosuna bağlı gizli bir komisyon tesis edilmiştir. I. Aleksandr'ın tahta oturmasından kısa süre sonra, 2 Nisan 1801 tarihinde komisyon tasfiye edilmiştir. 1807'de I. Aleksandr devlet güvenliği faaliyetlerini yönetecek yeni bir kurumun tesis edilmesine ilişkin ferman yayınlamıştır. Söz konusu kurumun tesis edilmesinin temel amacı devlete karşı yönelen dış tehditler idi. O dönemde Fransa ile ilişkilerin gergin olması nedeniyle yeni kurum Fransız istihbaratına ve mason gizli örgütlerine karşı faaliyet gösterecekti.

---

[37] Сизенко А.Г., 12-24.

Levent Şahverdi Arşivi

Polis Bakanlığı (Министерство полиции) (1810-1891), Yüksek Askerî Polisiye (Высшая военная полиции) (1810-1831), İçişleri Bakanlığı Özel Bürosu (Особая канцелярия министерство внутренних дел) (1819-1826 Yüce İmparatorluk Bürosu III. Yürütme Birimi (Третье отделение собственной е.и.в.), Özel Jandarma Kolordusu (Отдельный корпус жандармов) (1827 – 1919) Devlet Düzeni ve Toplumsal Düzenin Korunması Üzere Yüksek Yürütme Komisyonu (Верховная распорядительная комиссия по охранению государственного порядка и общественного порядка) (Şubat-Ağustos 1880), Polis Departmanı (Полицейский департамент) (1880-1917), Sınır Muhafazası Özel Kolordusu (Отдельный корпус пограничной стражи) (1893-1917) değişik dönemlerde içeride ve dışarıda askerî ve siyasi istihbarat faaliyetlerini yürüten kurumlar olarak faaliyet göstermiştir.

Geniş yetkilerle donatılmış Devlet Düzeni ve Toplumsal Düzenin Korunması Üzere Yüksek Yürütme Komisyonu yönetime karşı düzenlenen terör ve suikast olaylarını önlemek amacıyla 12 Şubat 1880 yılında oluşturulmuştur. 6 Ağustos 1880 tarihinde Çar II. Aleksandr'ın fermanıyla Yüksek Yürütme Komisyonu, III. Yürütme Birimi tasfiye edildi. Kurumun çalışanları gizli ajanlarla birlikte yeni oluşmuş Devlet Polis Departmanı'na devredildi. Yeni departman 3 yürütme biriminden (yürütme, yasama ve gizli) ibaret idi. Sonraki yıllarda değişik amaçlarla yeni yürütüme birimlerinin tesisi devam ettirilmiştir. 1917 yılı Şubat Devrimine gelindiğinde yürütme birimlerinin sayısı arttırılarak dokuza yükselmiştir. Rakamlarla adlandırılan bu yürütme birimlerinin (I. yürütme birimi II. yürütme birimi vs.) vazifesi hızla artan siyasi ve devrimci faaliyetleri yakından izlemek, istihbarat toplamak, arama yapmak, tutuklamak ve sorgulamak idi.

1917 yılında kurulmuş 9. yürütme birimi karşı istihbarat ve savaş esirleri üzerinde denetim faaliyetleriyle görevliydi. Söz konusu yürütme birimleri dışında Polis Departmanında teftiş yürütme şubesi (1908-1912) ve özel (Siyasi) şube (1898-1917) de bulunuyordu. Özel şubenin bünyesinde alt birimler-bölümler vardı. Bu birimlerin faaliyet alanına yazışmalar, sosyal demokrat par-

Levent Şahverdi Arşivi

tilerin faaliyetleri, ücra bölgelerdeki millî dernekler, şifre çözümü, ajan faaliyetleri vs. dâhildi.[38]

1900'lü yılların başlarında her ne kadar dış istihbarat faaliyetleri bu kurum tarafından gerçekleştirilse de casusluğa karşı mücadele amacıyla Genelkurmaya bağlı olup sadece savaş döneminde değil aynı zamanda barış döneminde faaliyet gösterecek karşı istihbarat kurumunun tesis edilmesine ilişkin faaliyetler başlatıldı. Haziran 1903 tarihinde dış karşı istihbarat amacıyla Genelkurmay'a bağlı bir istihbarat bölümü oluşturuldu. Buna paralel olarak Polis Departmanında askerî istihbarat bölümü de faaliyet gösteriyordu. Bu iki birim arasında koordinasyon sağlamanın zorlukları ortaya çıkınca Haziran 1906 tarihinde her iki birim tasfiye edilerek *Genelkurmay Genel Müdürlüğü* oluşturuldu. Genel Müdürlük hem iç hem dış karşı istihbarat faaliyetlerini yürütecektir. Bu kurumun oluşturulmasıyla askerî birimlerde de istihbarat faaliyetlerinin kurumsallaşma süreci başlatılmıştır. Aralık 1911 tarihine gelindiğinde kurumsallaşma süreci de tamamlanmış bulunuyordu.

20. yüzyılın başlarında Rusya'da yaşanan siyasi çalkantılar, devrimler, savaşlar, imparatorluk hegemonyası altında yaşayan sömürge halkların özgürlük mücadelesi, ayrıca iktidar içinde yaşanan siyasi entrikalar istihbarat kurumlarının hem yapısında hem de işleyişinde farklı dönemlerde farklı uygulamaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu dönemde hızla gelişen olaylar ve ülkenin içinde bulunduğu ağır şartlar istihbarat kurumları açısından aşırı bir iş yükü oluşturuyordu.

1917'de gerçekleşen Şubat İhtilali Rusya'da mutlakiyet rejimini sonlandırdı. Yeni düzeni inşa edecek *Geçici Hükümet* diğer devlet kurumlarında olduğu gibi güvenlik polis ve istihbarat kuruluşlarının tasfiye edilerek yeniden yapılandırılması sürecini başlattı. Fakat dönemin siyasi şartları yeni rejimin ayakta kalmasını imkânsız kılıyordu. 1917 Ekim İhtilali ile Rusya'da yeni bir rejime Bolşevik iktidarı dönemine geçildi.

---

[38] Сизенко А.Г., 110-111.

Levent Şahverdi Arşivi

1917 Sonrası İstihbarat Sisteminin Gelişim Süreci

1917'de Ekim ihtilali sonucunda sosyalist rejimin tesis edilmesinden sonra ülkedeki yapı tamamen değişmiş, bir sosyalist hukuk ve devlet sistemi meydana gelmiştir. Rejimi, devrimin zaferini, korumak yönünde atılmış en önemli adımlardan biri yeni istihbarat teşkilatının oluşturulması idi. 20 Aralık 1917'de Halk Komiserleri Sovyetinin kararıyla *Tüm-Rusya Olağanüstü Komisyonu (ВЧК – Всероссийская чрезвычайная комиссия)* tesis edilmiştir. Kurumun amacı karşı devrimci güçlere ve sabotaja karşı mücadele etmekti. Zaten Bolşevik rejimi şiddet kullanarak kendini idame ettiren, ideolojiden beslenen ve herhangi muhalif görüşe tahammül etmeyen bir niteliğe sahip idi. Ağustos 1918'de V.İ. Lenin eyalet komitelerine gönderdiği telgrafta "kulak"lara,[39] beyaz muhafızlara, karşı devrimcilere kitle terörü uygulamayı, kuşkulu bulunanları ise toplama kamplarına kapatmayı emretmiştir. "Proleter diktatörlüğü" adlanan bu rejim aslında proletaryanın değil, komünist partinin diktatörlüğü idi ve amacı, Komünist Partiyi iktidarın tek sahibi yapmaktı. VÇK'nin başkanı F.E. Dzerjinski 6 Şubat 1922'ye dek bu görevde bulundu. 1918'de VÇK başkanlığı görevini vekâleten Ya. H. Peters sürdürmüştür. O dönemde teşkilatın üç şubesi bulunuyordu:

1) Dış istihbarat

2) Karşı devrimcilerle mücadele

3) Görevle ilgili suçlara karşı mücadele.

Teşkilat suçlulara karşı mal varlığına el koyma, kovma, erzak kartlarından mahrum bırakma, halk düşmanı listesine alma gibi doğrudan ceza uygulamak yetkisine sahipti.

1940'lara dek teşkilatın yapısında bir dizi değişiklikler yapıldı. Yapılan değişikliklerin amacı kurumun faaliyetini güçlendirmek ve daha etkin hâle getirmekti.

6 Şubat 1922'den Tüm-Rusya Yürütme Komitesi VÇK'yi feshederek *İçişleri Halk Komiserliğine (НКВД – NKVD)* bağlı *Genel Siyasi*

---

[39] Kulak - köy ağalarına, tarımda işverenlere, ayrıca tarım ürünlerinin tedarik ve satışıyla iştigal eden zengin çiftçilere verilen bir isimdir. Ekim ihtilalı sonrası Bolşevik hükümet "kulak"ların bir sınıf olarak tasfiye edilmesini kendine vazife edinmiştir.

Levent Şahverdi Arşivi

Müdürlük tesis etti. 2 Kasım 1923'te kurumun ismi *Bileşik Devlet Siyasi Müdürlüğü (ОГПУ-OGPU)* olarak değiştirildi. GPU ve OGPU'nun Başkanı 20 Temmuz 1926'ya dek (yaşamının sonuna dek) F.E. Dzerjinski idi. F.E. Dzerjinski'den sonra bu göreve V.P. Menjinski atandı ve 1934'e dek (ölümün dek) görev yaptı. V.P. Mejinski'nin ölümünden sonra G.G. Yagoda 1934'ten sonra OGPU Başkanlığı görevine atandı. Aynı yıl, 10 Temmuz 1934 tarihinde SSCB Merkezi Yürütme Komitesinin kararıyla devletin güvenlik birimleri SSCB İçişleri Halk Komiserliğine devredildi ve G.G. Yagoda *İçişleri Halk Komiseri* olarak görevine devam etti.

İçişleri Halk Komiseri görevi 1936-38 yıllarında N.İ. Yejov, Kasım 1938-1945'te Lavrenti Beriya tarafından yürütülmüştür. İftira atmak, şiddet uygulamak, yargısız infaz, imha etmek vs. yöntemlerle çalışan istihbarat teşkilatı totaliter rejimin en korkunç kurumlarından idi. Stalin'in ölümüne kadar geçen süre zarfında istihbarat teşkilatının yapısında sık sık değişiklikler yapılıyordu ve bu bir gelenek hâline gelmişti.

Stalin'in tasfiye politikalarında istihbarat teşkilatının en etkin kurum olarak görev üstlenmesi tesadüf değildi. Bu durum totaliter rejimin doğal bir özelliği idi. Çünkü Stalin terörünün kurbanları arasında her kesimden insan vardı: siyasal muhalifler, ideolojik hasımlar, şüpheli parti elemanları, suçlu bulunan ordu mensupları, kulaklar, itibardan düşmüş sınıfların mensupları, eski aristokratlar, düşman kabul edilen etnik grup elemanları, tüm din adamları, hatta adı geçen kişilerin aile bireyleri gibi her kategoriden insan bulunuyordu. Sovyetler verilerine göre sadece ordu mensupları arasında otuz yedi binden fazla kara ve üç bin deniz subayı 1937-1938 yılları arasında kurşuna dizilmişti. Bu sayı savaşın ilk iki yılı içinde Nazilerce öldürülen Rus subaylarının sayısından fazlaydı.[40]

3 Şubat 1941 tarihinde SSCB İçişleri Halk Komiserliği iki bağımsız kuruma ayrıldı:

[40] Brzezinski, Z., 1990, s. 27-28.

Levent Şahverdi Arşivi

1) *SSCB İçişleri Halk Komiserliği (НКВД-NKVD)*

2) *Devlet Güvenliği Halk Komiserliği (НКГБ-NKGB).*

İçişleri Komiseri görevinde L. Beriya bulunurken Devlet Güvenliği Halk Komiserliğinin başına V.N. Merkulov atanmıştır. Haziran 1941'de iki kurum yeniden bir araya getirilerek İçişleri Halk Komiserliği oluşturuldu. Nisan 1943'te V.N. Merkulov'un yönetiminde SSCB Devlet Güvenliği Halk Komiserliği tesisi edildi. 1946'da Devlet Güvenliği Halk Komiserliği Kurumu Devlet Güvenlik Bakanlığı adı altında yeniden örgütlendi. Bakanlık görevine V.S. Abakumov atandı. 1951-53 yıllarında Bakanlığın başında S.D. İgnatev duruyordu.

7 Mart 1953 tarihinde İçişleri Bakanlığı ve Devlet Güvenlik Bakanlığı bir araya getirilerek SSCB İçişleri Bakanlığı adıyla yeniden yapılandırıldı. Stalin'in ölümünden sonra teşkilat daha istikrarlı ve kalıcı bir yapıya kavuşmuştur.

13 Mart 1954'te SSCB Bakanlar Kuruluna bağlı olarak *Devlet Güvenlik Komitesi (КГБ – KGB)* tesis edildi. O tarihten itibaren Sovyetler Birliği'nin dağılmasına dek istihbarat teşkilatı KGB adı altında varlığını sürdürmüştür. Geniş yetkilere ve faaliyet alanına sahip KGB de selefleri gibi totaliter rejimin elinde etkin bir araçken rejimin imajını belirleyen önemli bir kurum hâline gelmiştir. İç ve dış istihbarat faaliyetlerinin yürütüldüğü kurumun teşkilat yapısı oldukça genişti. Bu kurum Sovyet sisteminin siyasi, ekonomik, güvenlik, askerî, kültürel vs. alanları bir örümcek ağı misali sararak denetimi altında bulunduruyordu. Teşkilatın başında 1954-58'de İ.A. Serov, 1958-61'de A.N. Şelepin, 1961-67'de V.E. Semiçastnıy, 1967-82'de Y.V. Andropov, 1982 Mayıs-Aralık aylarında V.V. Fedorçuk, 1982-88'de V.M. Çebrikov, 1988'den Ağustos 1991'e dek V.A. Kryuçkov, 1991 yılı Ağustos ayından Kasım ayına dek V.V. Bakatin bulunmuştur.

1985 yılında M.S. Gorboçev'in iktidara gelmesiyle ülkede Sovyetler Birliği'nde reformlar dönemi başlatıldı. Değişim siyasetini ifade eden "yeniden yapılanma" *(perestroyka)*, "hızlandırma" *(uskoreniye)* ve "açıklık" *(glasnost)* kavramları, uzun yıllar boyu yozlaşmış ve büyük sorunlarla baş başa kalmış ekonomik modelin onarılmasını, çok partili sisteme geçiş, basın özgürlüğü ve özel

Levent Şahverdi Arşivi

mülkiyetin tanınması konuları içermekteydi. Fakat bu reformların öngördüğü değişiklikler Sovyetler Birliği'ni ayakta tutan ilkelere aykırıydı ve başarılı olması imkânsızdı. Bu yüzden rejim, sadece dünya kamuoyunu değil, aynı zamanda uzun yıllar Sovyet sistemini derinden incelemiş araştırma merkezleri ve uzmanları bile şaşırtacak hızda çözülmeye başladı. İdari ve siyasi reformlar rejimi ayakta tutmak iktidarında değildi. Nitekim ne Moskova rayından çıkmış treni durdurabilirdi ne de merkezkaç eğilimi içine girmiş cumhuriyetleri bir arada tutmak mümkün oldu.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasını önlemek için yeni bir birlik tesis etmek, devletin varlığını korumak yolunda Moskova'nın başvurduğu son çareydi. Bu dönemde diğer devlet kurumları gibi istihbarat teşkilatıyla ilgili reformlar da gündemdeydi. İdari yeniden yapılanmaların temel ilkesi birlik ülkelerinin Sovyet merkezî yönetiminde daha fazla söz sahibi olmalarını sağlamak, bir ölçüde egemenlik haklarının kullanımına fırsat tanımaktı.

3 Aralık 1991'de SSCB Devlet Başkanı M.S. Gorbaçov tarafından onaylanmış *"Devlet Güvenlik Organlarının Yeniden Yapılanması Hakkında"* Kanun gereği KGB feshedilerek *Cumhuriyetler Arası Güvenlik Servisi ve Merkezi İstihbarat Servisi* adlı iki kurum tesis edilmiştir. 28 Kasım 1991'de M.S. Gorbaçov *"Cumhuriyetler Arası Güvenlik Servisine İlişkin Geçici Hükümlerin Onaylanması Hakkında"* Kararnameyi onayladı ve kurumun başına V.V. Bakatin getirildi (Kasım 1991'den Aralık 1991'e dek). Fakat bu reformlar artık önemsizdi. Sadece ayrı ayrı kurumların ıslah edilerek ayakta tutmak imkânsızdı. Zira siyasi rejimin ve bu rejim doğrultusunda şekillenmiş Sovyet sisteminin çözülmesi durdurulamaz, geriye dönüşü imkânsız bir sürece girmişti.

Sovyetler Birliği'ni ihya etmek isteyen merkezci güçler, dağılmayı önleyebilmek için son şans olarak 19 Ağustos'ta bir darbe girişiminde bulundular. Devlet Başkanı vekili G. Yanayev'in başkanlığındaki bir grup, M. Gorbaçov'un "hastalığını" neden göstererek yönetimi üstlenecek *"Olağanüstü Hâl Devlet Komitesi"ni (GKÇP*[41]*)*

[41] GKÇP - (ГКЧП - Государственный Комитет по чрезвычайному положению СССР, Olağanüstü

Levent Şahverdi Arşivi

tesis ettiler. Bu gelişmeleri protesto eden B.Yeltsin ve taraftarlarının Rusya Parlamento binasına (Beyaz Ev) toplanmaları, ordu ve KGB'nin Yeltsin'i desteklemesi sonucunda GKÇP sadece üç gün yaşayabildi. Komite üyeleri tutuklandı. Kırım'da gözaltında tutulan M. Gorbaçov ise Moskova'ya geri döndü. Fakat o sırada hâkimiyet artık Gorbaçov'un değil demokratik muhalefetin eline geçmiş, Birlik Anlaşması askıya alınmıştır. Dört ay sonra 8 Aralık 1991 tarihinde Belarus, Ukrayna ve Rusya tarafından Minsk yakınındaki Belovejsk ormanında imzalanmış anlaşma Sovyetler Birliği'nin sonunu getirdi.[42] Böylece 25 Aralık 1991'de Sovyetler Birliği resmen ortadan kalktı. Rusya yeni siyasi rejime geçerken Sovyetler Birliği'nin halefi olarak merkezî yönetim organlarının yetkilerini devralarak yeniden şekillendirme sürecine girdi. Bu doğrultuda 6 Mayıs 1991'de RSFSC Yüksek Sovyet Başkanı B.N. Yeltsin ve SSCB KGB Başkanı V.A. Kryuçkov arasında imzalanan protokolle Rusya Halk Vekilleri Kurultayının kararı doğrultusunda RSFSC Devlet Güvenliği Komitesi (КГБ – KGB) tesis edildi ve V.V. İvanenko kurumun başına atandı.

Federal Güvenlik Servisinin Kurumsal Yapısı Güçlü Yürütme – Güçlü İstihbarat

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Rusya'nın istihbarat teşkilatının yapısı ve işleyişi konusunda çeşitli bakış açıları sergilenmiş ve değişik tartışmalar gündeme gelmiştir. Değişik platformlarda istihbarat teşkilatının etkin olduğu kadar demokratik yönetim ilkelerine uygun bir yapı hâline getirilmesi yönünde görüşler ortaya koyulsa da ülkenin içinde bulunduğu siyasi ortamda bir istihbarat teşkilatının böyle bir yapıya kavuşması imkânsızdı. Gerek Rus toplumu gerekse siyasi elitler kısa süre önce yaşanmış çözülme sürecinin korkularını atlatamazken Rusya'nın içinde merkezkaç eğilimlerin ve istikrarsızlığın yoğun bir şekilde yaşandığı da dikkat

---

Hal Devlet Komitesi") siyasal ve tarihi literatürde genelde bu şekilde geçmektedir.

[42] Россия, **Энциклопедия кругосвет**, http://www.krugosvet.ru/articles/123/1012332/1012332a10.htm#1012332-L-124

Levent Şahverdi Arşivi

edilmesi gereken konulardandı. Ayrıca yeni hükümet biçiminin tercihi konusunda parlamento ve devlet başkanı arasında ciddi görüş ayrılığı vardı. Böyle bir ortamda kurumların yapısında sıkça değişiklik yapmak, yeni formül arayışı içine girmek doğal gelişme olarak görülebilir. İstihbarat teşkilatının yapısında da görece kısa süre içinde bir dizi değişiklikler yapılmış, yeni kurumsal reform arayışları içine girilmiştir. 26 Kasım 1991'de B.N. Yeltsin'in kararnamesiyle kurum *RSFSC Federal Güvenlik Ajansı (AFB- Агентство федеральной безопасности РСФСР)* adını aldı ve 1991 yılı Kasım-Aralık ayları boyunca kurumun başında V.V. İvanenko bulundu. 24 Ocak 1992'de B.N. Yeltsin'in kararnamesiyle Cumhuriyetler Arası Güvenlik Servisi ve Federal Güvenlik Ajansı feshedilerek bünyelerinde Rusya Federasyonu Güvenlik Bakanlığı (МБ-МВ) kuruldu. Ocak 1992'den Haziran 1993'e dek kurumun başında V.P. Barannikov, 1993 yılı Temmuz-Aralık aylarında N.M. Goluşko bulundu. 21 Aralık 1993 tarihinde Güvenlik Bakanlığı feshedilerek *Federal Karşı İstihbarat Servisi (FSK- Федеральная служба контрразведки Российской Федерации)* kuruldu. 1993 yılı Aralık-Mart arasında N.M. Goluşko, Mart 1994'ten Haziran 1995'e dek S.V. Stepaşin kurumun direktörü olarak görevinde bulundular. Bu arada hükümet rejiminin tercihi konusundaki tartışmalar doruğa yükselirken anayasa yapımı süreci de ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Yasama ve yürütme arasındaki çatışma Yüksek Sovyet Başkanlık Divanının Anayasanın 121/6 maddesine dayanarak Devlet Başkanı'nın azledildiği yönünde karar almasıyla daha da derinleşmiştir. Bu arada Anayasa Mahkemesi de Devlet Başkanı Kararnamesiyle Anayasanın ciddi bir biçimde ihlal edildiğini ifade ederek Devlet Başkanı'nın azledilmesi yönünde karar çıkarmıştır. 4 Ekim 1993'te B.N. Yeltsin orduya Yüksek Sovyetin bulunduğu "Beyaz Ev"i ablukaya almasını ve ateş açmasını emretti. Tankların açtığı ateş sonucunda resmî verilere göre binayı savunanlardan 150 kişi hayatını kaybetti.[43] Ayrıca, olaylar sırasında parlamento yöneticileri ve eski Anayasa taraftarlarının büyük kısmı tutuklandılar. B. Yeltsin'in "Bolşevikçe tutumu", ülkedeki yasama erkini saf dışı bırakması, kendi iradesini zorla kabul ettirmesi, bu yolda şid-

[43] Моисеев, В.В, s. 329-330.

Levent Şahverdi Arşivi

dete başvurması ülkenin imajı açısından da olumsuz bir eylem idi.[44]

3 Nisan 1995'te B.N. Yeltsin'in imzaladığı *"Rusya Federasyonu Federal Güvenlik Servisi Organlarına Hakkında"* Kanuna göre[45] Federal Güvenlik Servisi (FSB) tesis edildi. Yeni kanun kabul edilse de kurumun örgütsel ve kadro yapısında herhangi bir değişiklik yapılmadı. Kurumun direktörü ve yardımcıları dahil çalışanları herhangi bir kalifiye ve yeterlik müsabakası yapılmadan görevlerine devam ettiler. Haziran 1995'ten Haziran 1996'ya dek M.İ. Barsukov, Temmuz 1996'dan Temmuz 1998'e dek N.D. Kovalyov, Temmuz 1998'den Ağustos 1999'a dek V.V. Putin, Ağustos 1999'dan itibaren N.P. Patruşev kurumun direktörü olarak görev yaptılar. 12 Mayıs 2008'den itibaren ise bu görevde A.V. Bortnikov bulunmaktadır.

Günümüzde Federal Güvenlik Servisi Rusya'nın en büyük güvenlik (istihbarat) kurumlarından biridir. Rusya'da güçlü yürütme erkinin olması, istihbarat teşkilatının da diğer önemli güvenlik kurumları gibi Devlet Başkanının denetimi altında bulunması yürütmenin gücünü daha da artırmaktadır. Bu yasal güç iktidarda bulunanların siyasi tercih ve politikaları doğrultusunda zaman zaman değişiklikler göstermektedir.

11 Mart 2003 tarihli reformla FSB daha da güçlendirildi. Aynı tarihte V. Putin'in, çıkardığı kararnameyle FSNP (ФСНП Федеральная служба налоговой полиции - Vergi Polisi Federal Servisi) ve FAPSİ'yi (ФАПСИ - Федеральное агентство правительственной связи и информации, Hükümet İletişim ve Enformasyon Federal Ajansı) feshedildi, Sınır Muhafazası Servisi, FSB'ye devredildi. Söz konusu kararname 18 Haziran 2003'te Devlet Dumasının üçüncü oturumda kabul edilen kanunla onaylandı.

---

[44] Моисеев, В.В, s. 330.

[45] Söz konusu kanun 12 Nisan 1995 yılında yürürlüğe girmiştir. Федеральный закон от 3 апреля 1995 г. N 40-ФЗ "О федеральной службе безопасности" (с изменениями и дополнениями), http://base.garant.ru/10104197/1/#block_100

Levent Şahverdi Arşivi

Rus İstihbaratında Putin Dönemi

Putin dönemi istihbarat teşkilatının "refah dönemi" olarak adlandırılabilir. Benzeri bir süreç yine istihbarat kökenli Sovyet lideri Yu. Andropov'un döneminde yaşanmış, fakat bu refah dönemi kısa süre sonra Andropov'un ölümü nedeniyle sona ermiştir. V. Putin'in iktidarları döneminde bu teşkilat özel ilgi görmüş, mensupları yönetim kademesi içinde önemli görevlere getirilmiştir. Bu durum, yürütme erkine, daha doğrusu Devlet Başkanına yasal gücün yanı sıra fiilî bir güç de kazandırmış bulunmaktadır. Günümüzde Rusya'da güçlü yürütme erki ve ekonomik çıkarların etkileşimi sayesinde otoriter ve oligarşik bir rejim oluşmuş bulunmaktadır. Böyle bir rejimde Devlet Başkanı mali ve ekonomik gücü elinde bulunduran çıkar çevreleri ve hükümet arasında adeta bir moderatör rolünü icra etmektedir. Fakat bu moderatörün elinde aynı zamanda önemli şiddet ve tasfiye araçları bulunmaktadır. Oligarşik rejimde demokratik kurumların işleyişine sadece belli çerçevede faaliyet alanı çizilmişken, bağımsız medya da açık veya gizli şekilde belli çıkar gruplarının himayesine sığınmaya zorlanmıştır. Bu rejimin bir başka özelliği de devamlı olarak dış tehdit, bölünme fobisi, köktendincilik korkularını "canlı tutarak" adeta soğuk savaş dönemini hatırlatan propaganda üretmesidir. İşte bugün Rusya istihbarat teşkilatı böyle bir rejimin hizmetinde bulunan bir kurumdur. Bu özellik dönüşüm sürecinde istihbarat teşkilatının imaj ve şeklini belirleyen en önemli etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kurumsal Yapısı

11 Haziran 2004 tarihli Devlet Başkanı kararnamesiyle FSB yeni yapısına kavuşmuştur. Ayrıca 2 Aralık 2005 tarihinde 11.08.2003 tarihli ve No: 960 sayılı *"RF Federal Güvenlik Servisi Meseleleri"* Kararnamesine[46] yapılan değişikliklerle FSB Başkanına bir birinci yardımcı, yine birinci yardımcı statüsünde olmak kaydıyla *Sınır Muhafaza Servisi Başkanı* ve iki yardımcı bulundurmak

[46] Указ Президента Российской Федерации, Вопросы Федеральной Службы Безопасности Российской Федерации, от 11 августа 2003 г. N 960, http://www.rg.ru/oficial/doc/ykazi/960-03.shtm

Levent Şahverdi Arşivi

yetkisi verilmiştir. Bunun dışında FSB bünyesindeki departmanlar lağvedilerek onların yerine servisler tesis edilmiştir. Esas reformlar anayasal düzenin korunması ve teröre karşı mücadele departmanında yapılmıştır. *Anayasal Düzen ve Teröre Karşı Mücadele Servisinde* yeni bir müdürlük *-Uluslararası Teröre Karşı Mücadele Müdürlüğü-* tesis edilmiştir. Bu birim, V. Putin'in Beslan saldırısı sonra söylediği gibi "teröristlerin yurt dışında imha edilmesi" görevini icra etmek için tesis edilmiştir.[47]

Çok da kesin olmayan ve değişik açık kaynaklardan derlenmiş bilgiler doğrultusunda FSB'nin bünyesinde aşağıdaki birimler yer almaktadır:

Karşı İstihbarat Servisi

Rusya istihbarat teşkilatında ilk karşı istihbarat birimi 6 Mayıs 1922 tarihinde GPU bünyesinde yabancı casusluğa karşı kurulmuştur. Günümüzde karşı istihbarat faaliyeti kapsamın casusluğa karşı mücadelenin yanı sıra Rusya'nın yurt dışındaki kurumları ve vatandaşlarının güvenliğinin korunması, yabancıların Rusya'ya giriş-çıkış ve seyahat rejimleri, yasa dışı göç, devlet sınırının korunması ve operasyonel arama faaliyetleri dâhildir.[48] Karşı İstihbarat Servisinin bünyesinde aşağıdaki birimler faaliyet gösteriyor:

- *Karşı İstihbarat Operasyonları Departmanı*
- *Karşı İstihbarat Faaliyetlerinin Koordinasyonu ve Analizi Müdürlüğü*

2007 yılından itibaren FSB Direktörü'nün No: 465 (14.09.2007 tarihli) emriyle birimin başındaki Genel Müdür vatandaşların anayasal haklarını sınırlayan karşı istihbarat faaliyeti yürütebilen yöneticiler kapsamına alınmıştır.[49]

---

[47] Солдатов А., Реформа ФСБ: что получилось, http://www.agentura.ru/press/about/jointprojects/mn/fsbreform/

[48] Служба контрразведки ФСБ, http://www.agentura.ru/dossier/russia/fsb/structure/contr/

[49] Перечень категорий руководителей органов контрразведки и их заместителей, уполномоченных возбуждать ходатайство о проведении контрразведывательных мероприятий, ограничивающих конституционные права граждан (с изменениями от 15 июля 2009 г.), http://base.garant.ru/12156445/

Levent Şahverdi Arşivi

- *Özel Önlemler Müdürlüğü*
- *Tesislerde Karşı İstihbarat Müdürlüğü*
- *Bilgi Güvenliği Merkezi*
- *Bilgi Güvenliği Merkezinin Operasyonel Yönetimi*
- *Askerî Karşı İstihbarat Departmanı*

FSB askerî karşı istihbarat faaliyetlerini diğer dış istihbarat kurumlarıyla -Dış İstihbarat Servisi (SVR), İstihbarat Genel Müdürlüğü (GRU)- koordineli şekilde yürütür.

Anayasal Düzenin Korunması ve Teröre Karşı Mücadele Servisi

Sovyet döneminde teröre karşı KGB'nin iki birimi faaliyet gösteriyordu. Birinci birim, Teröre Karşı Mücadele Müdürlüğü ünlü "Beşinci Müdürlük" (ideoloji) bünyesinde yer almakta ve Sovyetler Birliği'nin sınırları içinde faaliyet göstermekteydi. İkinci birim ise "K" Müdürlüğü (Dış Karşı İstihbarat) olarak KGB Birinci Genel Müdürlük bünyesinde faaliyet göstermekte olup görevi teröristlerin ülkeye sızmalarını önlemekti.

- *Teröre ve Siyasi Aşırıcılığa Karşı Mücadele Müdürlüğü*
- *Anayasal Düzenin Korunması Müdürlüğü*
- *Teröre Karşı Mücadele/Özel Amaçlı Merkez*
- *Kurumsal ve Operasyonel Müdürlük*
- *Uluslararası Teröre Karşı Mücadele Müdürlüğü*
- *Hızlı Arama Yöntemleri*

Bilim ve Teknik Servisi

- *Özel İletişim Müdürlüğü*
- *Bilgi Koruması ve Özel İletişim Merkezi*
- *İhaleler ve Silah, Askerî ve Özel Teknik Araçlar Tedariki İdaresi*
- *Hızlı-Teknik Önlemler Müdürlüğü*
- *Bilişim Teknolojileri Bilimsel Araştırmalar Enstitüsü*
- *Bilimsel Araştırma Merkezi*

Levent Şahverdi Arşivi

Ekonomik Güvenlik Servisi

- *Sanayi İşletmelerinde Karşı İstihbaratın Sağlanması Müdürlüğü*
- *Ulaşımda Karşı İstihbaratın Sağlanması Müdürlüğü (T - Müdürlüğü)*
- *Kredi ve Finans Sisteminde Karşı İstihbaratın Sağlanması Müdürlüğü (K- Müdürlüğü)*
- *İçişleri Bakanlığı, Olağanüstü Hâller Bakanlığı, Adalet Bakanlığında Karşı İstihbaratın Sağlanması Müdürlüğü (M - Müdürlüğü)*
- *Kurumsal Analitik Müdürlüğü*
- *Kaçakçılık ve Yasadışı Uyuşturucu Ticaretine Karşı Mücadele Müdürlüğü*
- *İdari Servis*

Hızlı Bilgi ve Uluslararası İletişim Servisi

- *Hızlı Bilgi Departmanı*
- *Analitik Müdürlük*
- *Stratejik Planlama Müdürlüğü*
- *Açık Enformasyon Şubesi*
- *Uluslararası İşbirliği Müdürlüğü*

Kurumsal ve Kadro Çalışmaları Servisi

- *Özel Tescil Müdürlüğü*
- *Kurumsal Planlama Müdürlüğü*
- *Kadrolar Müdürlüğü*

Faaliyet Destek Servisi

- *Mali ve Ekonomi Müdürlüğü*
- *Maddi ve Teknik Destek Müdürlüğü*
- *Kapsamlı İnşaat Müdürlüğü*

Kontrol Servisi

- *Teftiş Müdürlüğü*
- *Hızlı Arama Faaliyetlerinde Bilgi Sağlama Müdürlüğü*
- *Kontrol ve Teftiş Müdürlüğü*

Levent Şahverdi Arşivi

Sınır Muhafazası Servisi

Görevi itibariyle Sınır Muhafazası Servisi Direktörü, FSB Direktörünün birinci yardımcısıdır. Bu servisin bünyesinde aşağıdaki birimler yer almaktadır.

- *Sınır kontrol organları*
- *Dış İstihbarat organları*
- *İstihbarat, karşı istihbarat, operasyonel arama faaliyetleri organları,*
- *Sınır Muhafazası Servisinin güvenliğini sağlayan organlar*
- *Federal mevzuatla öngörülen durumlarda sınır koruması ve diğer organlar*
- *Federal Sınır Muhafaza Servisi sınır koruma birlikleri*
- *Profesyonel eğitim veren askerî eğitim kurumları*
- *Federal mevzuat gereği Federal Sınır Muhafazası Servisine tabi diğer organlar*

FSB Sosyal İaşe İbate Servisi

Kurumun bünyesinde bu servislerin dışında çok sayıda merkeze bağlı birim yer almaktadır.

Merkeze bağlı birimler

Merkeze bağlı birimler arasında Özel Güvenlik Müdürlüğü, Soruşturma Müdürlüğü (burada şubeler ve ayrıca ünlü "Lefortovo" hapishanesi bulunmaktadır) şube statüsünde faaliyet gösteren Kabul Birimi, Anlaşmalar ve Hukuki İşlemlerle İlgili Müdürlük, İletişim Güvenliği Merkezi ("8. Merkez")[50], İletişim Araçlarında Radyo-Elektronik İstihbarat Merkezi, Özel Servis (Şifreleme), Devlet Sırrı Faaliyetleri Lisansı, Sertifikasyonu ve Korunması Merkezi, Özel Teknik Araçlar Merkezi, Kriminolistik Enstitüsü, Moskova Yeni Bileşim Teknolojileri Enstitüsü, Hızlı-Sınır Muhafazası Araştırmaları Merkezi, Sınır Muhafazası Araştırma Merkezi, Hızlı Arama Müdürlüğü, Program Destek Müdürlüğü, Halkla İlişkiler Müdürlüğü, Tescil ve Arşiv Fonları Müdürlüğü, Merkezî Arşiv, Radyo-

[50] Eski FAPSİ'ye bağlı İletişim Güvenliği Genel Müdürlüğü. KGB döneminde bu birim 8. Genel Müdürlük idi (şifreleme ve iletişim)

Levent Şahverdi Arşivi

Karşı İstihbarat ("R" Müdürlüğü), Havacılık Müdürlüğü, Askerî Tıbbi Müdürlük, Askerî İnşaat Müdürlüğü, İnzibat Servisi, Nöbet Servisi, Onuncu Şube (Askerî Seferberlik), FSB Akademisi bulunmaktadır.

Müdürlükler 55, şube 8, takım 8 kişiden ibarettir.

Bunun yanı sıra Veteranlar Konseyi, FSB Toplumsal Konsey, FSB Akademisi Veteranları Konseyi, FSB emeklileri ve mensuplarına sosyal ve hukuki yardım amaçlı bölgesel sosyal fon da yer almaktadır.

İstihbarat Eğitimi[51]

Federal Güvenlik Servisi için uzman hazırlığı RF *Federal Güvenlik Servisi Akademisinde* yapılmaktadır. Okulun kuruluş tarihi 25 Ocak 1921'dir. O tarihte Olağanüstü Komisyonun Başkanlık Kurulunun kararıyla daimi görev yapacak kadroların hazırlanması için bir okul açılmış, dört ay sonra gereken kurumsal ön hazırlıklar tamamlanarak ilk müdavimler alınmıştır.

Müdavimler çok titizlikle alınırken hem yurt dışı hem yurt içi görevlerde istihdam ediliyorlardı. Ders müfredatında istihbarat teknikleri, karşı istihbarat yöntemleri ve diğer özel disiplinler yer alıyordu. 1922 yılında *Bileşik Devlet Siyasi Müdürlüğünde* yüksek kurslarda siyasi ve askerî şubeler tesis edildi. 1929'da *Bileşik Devlet Siyasi Müdürlüğü* (OGPU) döneminde yüksek kursların bünyesinde İçişleri Bakanlığı mensuplarının yeniden eğitilmesi için bir okul açıldı. Aynı zamanda yerel birimlerde uzman hazırlığı biçiminde stajyer eğitimi uygulamaları da hızlandırıldı. 6-12 ay eğitim aldıktan sonra müdavimler soruşturma ve arama faaliyetlerinde görevlendirilirken başarısız olanlar da istihbarat organlarına yararı olmadığı gerekçesiyle açığa alındılar.

29 Mayıs 1930'da Tüm-Birlik Komünist (Bolşevik) Partisi Merkezi Komitesinin kararıyla Moskova'da yüksek kurslar bünyesinde istihbaratçı hazırlayan okul oluşturuldu. Aynı yıl 4 Haziranda bu eğitim kurumu *Bileşik Devlet Siyasi Müdürlüğü Merkezi Okulu* adlandırıldı. Bu aşamadan sonra müdavimlerin hazırlanması daha

[51] История Академии ФСБ России, http://www.academy.fsb.ru/index_hist.html

Levent Şahverdi Arşivi

profesyonel bir hâle geldi. Okulda eğitim gören istihbarat elemanlarına yabancı istihbarat faaliyetlerinin önlenmesi, siyasi ve ekonomik casusluğa karşı mücadele yöntemleri öğretiliyordu. Böylece yeni yüksek eğitim kurumunun şekillenmesinde yeni bir aşama tamamlanmış oluyordu.

1937-38 yıllarında bu kurum da Stalin'in tasfiye politikalarından nasibini almış, "Terör, Sabotaj, Casusluk ve Mücadele" kürsüsünün tüm öğretim elemanları kurşuna dizilmiştir.

1960'lı yıllarda Sovyetler Birliği'nde yüksek eğitim kurumlarında yapılan reformlar kapsamında KGB Yüksek Okulu da yeniden yapılandırıldı. Sonraki yıllarda okulda çok sayıda uzman kürsü ve fakülte açıldı.

1952-70'li yıllarda okulun müdavimlerine hukuk ve kriminoloji alanlarında temel eğitim verilmiştir.

FSB Akademisi halen gelişmiş ve çok boyutlu eğitim faaliyeti sürdüren bir eğitim kurumu olarak bilinmektedir. Değişik kürsülerde 12 akademik[52], Rusya Bilimler Akademisinin 12 muhabir üyesi,[53] 100 profesör ve doktor çalışmaktadır. Akademi bünyesinde *Kriptografi, İletişim ve Bilişim Enstitüsü*, 7 genel akademik profilli fakülte, 46 kürsü, 5 işlevsel ve 14 lojistik birim yer almaktadır.

Akademi bünyesinde *Kriptografi, İletişim ve Bilişim Enstitüsü* de faaliyet göstermektedir. Bu kurum 19 Ekim 1949 tarihinde Politbüro kararıyla tesis edilmiştir. Aynı yılda M.V. Lomonosov Moskova Devlet Üniversitesi Mekanik-Matematik Fakültesinde gizli bir bölüm de kurulmuştur. Daha sonradan bu iki eğitim birimi F.E. Dzerjinski SSCB *KGB Yüksek Okulunda* teknik fakülte olarak bir araya getirilmiştir. 1992 yılında ise bu fakülte Akademi bünyesinde Kriptografi, İletişim ve Bilişim Enstitüsü olarak oluşturulmuştur. Halen 4 fakülte ve 11 kürsünün bulunduğu enstitüde 6 dalda uzman yetiştirilmektedir:

- Kriptografi
- Güvenliğin Bilişim ve Analiz Sistemleri
- Telekomünikasyon Sistemlerinde Bilgi Güvenliği

---

[52] Ordinaryüs Profesör"'e eşdeğer unvan

[53] "Akademik" unvanından bir alt derece

Levent Şahverdi Arşivi

- Bilgisayar Güvenliği
- Otomatlaştırılmış Sistemlerin Bilgi Güvenliği
- Teknik İstihbarat Karşı Faaliyetler

Eğitim süresi beş yıldır. Öğrenciler teknik eğitimin yanı sıra yüksek seviyeli sosyal bilgiler ve askerî eğitim de alıyorlar.

Rus İstihbaratının Türkiye'deki Faaliyetlerine Bir Bakış

1920-30'lu yıllarda Rus istihbaratı, çalışmalarını ülke içinde olduğu kadar ülke dışında da yoğun bir şekilde sürdürüyordu. 1930'lu yılların sonlarına gelindiğinde devrim karşıtı unsurların ortadan kaldırılması, farklı ideolojik akımların tamamen yok edilmesi, milliyetçi, Türkçü, İslamcı kimliğinden kuşku duyulan herkesin ortadan kaldırılması yönünde yoğun bir faaliyet başlatılmıştır. Aynı zamanda Rus burjuva düşüncesi veya Çarlık dönemi ile manevi bağını sürdüren herkes acımasızca baskı, şiddet ve tasfiye politikalarının kurbanı oluyordu. "1937 yılı"nın Stalin'in tasfiye politikalarının bir simgesi hâline gelmesi bir tesadüf değildir. Bu süreç Sovyetler Birliği'nin oluşum ve gelişim tarihinin en baskıcı dönemidir. Toplu kıyımlar, sürgünler, zorunlu göçlerin yaşandığı bu dönemde Stalin'in tasfiye politikalarının uygulanmasında istihbarat teşkilatı önemli rol üstlenmiştir.

Tarih boyunca devam eden Rus-Türk rekabeti, çatışmaları ve düşmanlığı 1920'lere gelindiğinde yerini kısa süreli barış ve işbirliği dönemine terk etmiştir. Dünyada gelişen olayların karmaşık seyri Rusya'nın Bolşevik devrimini korumak ve devam ettirmek çabası, Türkiye'nin kurtuluş mücadelesi ve varlığını sürdürme çabaları bu iki ülkeyi birbirine yaklaştırmıştır. Neticede, ideolojik farklara rağmen her iki devlet emperyalist güçlere karşı mücadele etmek zorunda kalmıştır. Fakat ikili ilişkilerdeki bu bahar havası çok uzun sürmemiştir. Ayrıca ilişkilerin iyi olduğu dönemde bile karşılıklı şüpheler ve endişeler kendini açık belirtmese de bu süreci dolaylı olarak etkilemiştir. Şunu vurgulamak gerekir ki iki ülke arasında rekabeti oluşturan nedenler sadece politik ve jeopolitik mahiyette olmayıp tarih boyunca ortaya çıkarak kronikleşmiş sorunlardı. Zira Rus imparatorluğu Türk toprakları üzerinde gelişmiş, Ortodoks inancı İstanbul'u sahiplenmeye kutsiyet kazandırmıştır. İki imparatorluk arasındaki bitip tükenmeyen savaşlar-

Levent Şahverdi Arşivi

da Rusya sınırları içerisinde yaşayan Müslüman ve Türk toplulukları şiddet ve baskı hedefi hâline gelmişlerdi. İşte bunları dikkate aldığımız zaman 1920'li yıllardan başlayarak gelişen ve hatta günümüzde bile ikili ilişkilerin görünmeyen tarafını oluşturan istihbarat faaliyetlerinin ne kadar önemli olduğu daha fazla anlaşılmaktadır.

1920-30'lu yıllarda Sovyetlerin Türkiye'ye yönelik dış istihbarat faaliyetinin ana konularından birisi Rusya'dan Türkiye'ye göç etmiş Müslüman ve Türk mültecileri izlemek, faaliyetlerini mercek altına almak ve onlara karşı mücadele etmekti. Bu süreç İkinci Dünya Savaşı döneminde ve sonrasında da devam etmiştir. Türkiye'de bulunan Sovyet istihbaratı mensupları ve Ankara'daki Sovyet Büyükelçiliği aracılığıyla Moskova'ya gönderilen raporlarda Kafkas muhacirlerinin faaliyetlerine ilişkin çok sayıda bilgi aktarılmıştır. Raporlarda yer alan iddialara göre Sovyetlere karşı savaşan ülkeler (Almanya ve Japonya) Kafkasyalı muhacirlerle ilişki kurmuş ve bu faaliyetler Türkler tarafından engellenmemiştir.[54]

Yeni açıklanan arşiv belgeleri, hatta istihbarat organlarınca alınan bilgiler savaş öncesi dönemde ve savaş sırasında Türkiye'nin Sovyetler Birliği'ne karşı tedbirli bir politika izlediğini göstermektedir.

1930 yılında her iki ülke birbirine karşı propaganda yapan örgüt ve teşkilatların yasaklanması ve feshine ilişkin gizli anlaşmaya varmışlardır. Mayıs 1932 tarihinde Moskova'ya ziyareti sırasında İsmet Paşa, V.Molotov'la teke tek görüşmüş, Dışişleri Bakanı Rüştü Aras ve M.Litvinov'un bu görüşmeye katılmamasını istemiştir. İsmet Paşa görüşme sırasında şunları söylemiştir: "İki sene önce Ankara'ya geldiği sırada L.Karahan Türkiye'de yaşayan bazı milliyetçi Rus unsurların Sovyet karşıtı faaliyetlerinden şikâyette bulunmuştur. İsmet o zaman, belli eylem programıyla hareket ederek mümkün olan her şeyi yapacağına dair söz verdi ve Türkiye'deki istenmeyen unsurları tamamen imha ederek verdiği sözü tuttu. Böylece, bugün ne ona ne Kemal'e ne de Türk hükümetine, değil Sovyet karşıtı açık propagandaya müsaade ettiği, hatta herhangi bir gizli propagandayı himaye ettiği gerekçesiyle sitem edi-

---

[54] Соцков Л. Ф. **Неизвестный сепаратизм. На службеСД и Абвера:** Из секретных досье разведки, Рипол Классик, Москва 2003, s.13-14

Levent Şahverdi Arşivi

lemez."[55] 1941 yılı Temmuz ayı sonlarında Türkiye'den Moskova'ya gönderilen bir istihbarat raporunda, Türk hükümetinin Kafkaslarla ilgisini açığa vurmak istemediği, bu konuda istihbarat örgütü birimlerine ve polise, göçmenlerin SSCB karşıtı faaliyetlerine müsaade etmemeleri konusunda talimat verildiği yazılmıştır. Raporda, Türkiye'nin SSCB ile ilişkileri gerginleştirmekten uzak durduğu, aynı zamanda göçmenleri de elinden bırakmak istemediği, Mir Yakup Mehdiyev, Said Bey Şamil, Ahmet Zeki Velidov (Zeki Velidi Toğan) ve diğerlerinin Sovyetler Birliği'ne karşı aktif faaliyetlerine Türk hükümetinin müsaade etmediği belirtilmişti.[56]

Bu dönemde Türkiye'deki siyasi partiler, liderler, üst düzey bürokratlar ve siyasi çekişmelerle ilgili Sovyet istihbarat organlarının Moskova'ya ilettikleri yoğun bir bilgi akışı gözlemlenmektedir. Sovyet ordusunun Transkafkasya Dairesi İstihbarat Birimi 1941 yılı Nisan ayında Türkiye'deki durum ve dış politikayla ilgili topladığı gizli raporları hizmet içi kullanım için bir kitapçık hâline getirmişti. Raporda, Türk basınında Sovyetler Birliği ile ilişkiler konusunda sergilenen tutumun ilişkilerin gerçek karakterini yansıtmadığı, ayrıca doğu illerinde yaşayan halk arasında SSCB karşıtı propaganda yapıldığı, köylerde muhtarların propaganda yaparak halka Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye saldıracağını söyledikleri ve savunma önlemlerinin artırıldığı yazılmıştı. Belgede Erzurum, Sarıkamış, Artvin ve Doğu Anadolu'nun diğer bölgelerinde Türk ordusundaki askerlerin sayısı, silah ve mühimmatı, yedekteki subayların orduya alınmaları vs. konularda bilgi verilmişti. Sovyet istihbarat raporları doğrultusunda Moskova'nın izlediği politika kapsamında Türkiye içindeki karşıt görüş ve örgütlenmelerin faaliyeti yakından izlenirken Türk komünistlerine destek verildiği de görülmektedir. 1941 yılı ilkbaharında Türk hükümetine karşı mücadeleyi güçlendirmek amacıyla Komintern hattıyla Türkiye Komünist Partisine maddi destek konusunda bazı adımlar atılmıştı. Sovyet istihbaratının Güney Kafkasyalı mülteci örgütlerinin faaliyetle-

---

[55] İsmet Paşa'nın V. Molotov'la konuşması. Mayıs 1932 y., Rusya Devlet Sosyal-Politik Tarih Arşivi,f. 82, l. 2, d. 1328, v. 125. Alıntı: Гасанлы Дж., **Русская революция и Азербайджан: Трудный путь к независимости (1917-1920)**, Издательство «Флинта», Москва 2011, s. 630.

[56] Hasanlı C., **Tarafsızlıktan Soğuk Savaşa Doğru Türk - Sovyet İlişkileri. 1939-1953,** (Çeviren: Ali Asker), Bilgi Yayınevi, İstanbul 2011, s. 74-75.

Levent Şahverdi Arşivi

rini, İran ve Türkiye'de Alman istihbaratı çalışmalarını araştırması ve bu ülkelerde casusluk faaliyetlerinin genişletilmesi bölge için verilen mücadelenin derinleşmesi anlamına geliyordu.[57]

Raporlarda ayrıca Türk istihbaratının yapısına ve faaliyetine ilişkin bilgiler de yer almaktadır. Bu raporlarda Türk istihbarat Teşkilatının üç koldan faaliyet gösterdiği yazılmaktadır: 1) "İstihbarat Bürosu"- Genelkurmay Başkanlığına bağlı askerî istihbarat birimi. 2) "Umum Emniyet Müdürlüğü"- İçişlerine bağlı Genel Müdürlük 3) "Millî Emniyet Hizmeti"- istihbarat teşkilatı. Ayrıca Millî Emniyet Hizmeti bünyesinde iki amirlik (şube) vardır: 1) "A" – istihbarat 2) "B"- karşı istihbarat. Ayrıca başta İstanbul olmak kaydıyla Türkiye'nin büyük şehirlerinde teşkilatın şubeleri bulunmaktaydı. İstanbul şubesi muhaceret örgütleri ve liderlerinin faaliyetlerini kontrol altında tutuyordu.[58] İkinci Dünya Savaşı döneminde tarafsız devletlerin başkentleri de -Madrid, Lizbon, Stockholm, Bern- istihbarat savaşlarının yaşandığı önemli merkezler idi. Fakat İstanbul, İkinci Dünya Savaşı'nın en büyük casus şehri idi.[59]

1939 yılında ABD'nin Ankara Büyükelçiliği ve İstanbul Konsolosluğunda sadece üç elçi, üç diplomat ve iki ataşe çalışıyordu. İki sene sonra burada on bir diplomat, yirmi bir yardımcı personel çalışırken çok sayıda askerî temsilci ve diğer kurumların temsilcileri de görevlendirilmiştir.[60] Konumu itibariyle İstanbul o dönemde gizli görüşmelerin yapılabileceği en ideal yer idi. Değişik ülkelerin istihbarat ajanlarının dolup taştığı bu şehirde Türk karşı istihbaratı casusluk faaliyetlerini kontrol altında tutmak için yoğun bir çaba sarf ediyordu. Her türlü restoran ve barda müşterileri, gelip gidenleri gözlemleyen, gerektiğinde çalışanlardan her türlü bilgiyi alabilen istihbarat elemanları bulunuyordu.[61] 1942 yılında Rus istihbaratının Türkiye faaliyetlerini yürüten G.İ. Mordvinov tutuklanınca bu göreve Mihail Baturin atandı. Baturin, Türkiye'ye 1940 yılında görevlendirilmiştir.

---

[57] Hasanlı C., s. 67-68.

[58] Соцков Л. Ф., s. 18

[59] Батурин Ю.М., **Досье разведчика: Опыт реконструкции судьбы** (Предисл. В.И.Трубникова) Молодая гвардия; Новая газета, Москва 2005, s. 383.

[60] Батурин Ю.М., s. 384.

[61] Батурин Ю.М., s. 381-382.

Levent Şahverdi Arşivi

Rus istihbaratının Türkiye'deki faaliyetleri sadece mülteciler ve örgütlenmelerinin Rusya karşıtı propagandalarının izlenmesi ile sınırlı değildi. Ayrı ayrı ülkeler arasında sürdürülen gizli diplomasi trafiğini izlemek, siyasi ilişkilerin perde arkası oyunlarına dair bilgi toplamak ve Moskova'ya iletmek de öncelikli görevlerdendi. Ekim 1944 tarihnde M.Baturin ve ekibi İngiliz-Macar gizli görüşmeleri ve gizli antlaşma imzalama ihtimalini içeren istihbarat bilgilerini Moskova'ya iletebilmişlerdir.[62]

1942'nin Eylül ayında Türkiye'deki politik durum Sovyetler tarafından araştırıldı ve siyasi liderlerde ilgili kapsamlı bir rapor hazırlandı. SSCB Dışişleri Komiserliği Orta Doğu Şubesinin belgelerine dayanılarak hazırlanmış 34 sayfalık bibliyografik raporda 117 tanınmış siyasi ve devlet adamıyla ilgili bilgi verilmekteydi. Raporda yer alan kişilerle ilgili bilgilerde yaşamı, kariyeri, bulunduğu görevler, siyasi eğilimi, SSCB'ye karşı tutumu vs. bilgiler yer almıştı. Alfabetik sırayla hazırlanmış raporda Fuat Agralı, Fazıl Aykaç, Muhittin Akyüz, Ali Haydar Aktay, Zeki Alsan, Hulusi Alataş, Zekai Apaydın, Rahmi Apak, Rüştü Aras, Ali Rıza Artunkal, Saffet Arıkan, Rıfkı Atay, Mehmet Açıkalın, Celal Bayar, Hüseyin Baydur, Halid Bayrak, Ali Fuat Cebesoy, İsmet İnönü, Şükrü Kaya, Kazım Karabekir, Numan Menemencioğlu, Hasan Menemencioğlu, Yunus Nadi, Fethi Okyar, Rauf Orbay, Recep Peker, Abdülhalik Renda, Ruşen Eşref, Necmettin Sadak, Refik Saydam, Hasan Saka, Şükrü Saracoğlu, Selim Sarper, Mustafa Sertel, Tevfik Sılay, Hüsnü Taray, Fikri Tuzer, Tarık Us, Tahsin Üzer, Ahmed Ferit, Fevzi Çakmak, Ali Çetinkaya, İbrahim Tali Öngören, Ahmet Emin Yalman, Hüseyin Cahit Yalçın ve diğer isimler bu raporda yer alıyordu. Sovyet istihbaratı Türk siyasileri ve hükümet içindeki entrikaları da yakından takip ediyordu. Siyasi çevreler ve devlet kurumları, Türkiye'nin önde gelen basın organları, ayrıca sıra taşrada yayımlanan gazeteler de dikkatle takip ediliyordu.[63]

25 Ekim 1941 tarihinde İstanbul'daki Rus istihbaratının SSCB Halk İçişleri Komiserliğine yazdığı bir raporda Alman propagandasının Türkiye'de oldukça yaygınlaştığı, Almanların bu amaçla

---

[62] Батурин Ю.М. , s. 31

[63] Hasanlı C. s. 86-87.

Levent Şahverdi Arşivi

Müslüman din adamlarını kullandıklarını yazılıyordu.[64] Aslında Türkiye, Sovyetler Birliği ile ilişkilerin normalleşmesi yönünde bazı adımlar atmıştı. Türkiye Parlamentosu 1944 yılı Ağustos ayında özel bir kanun çıkararak Almanya Büyükelçisi fon Papen'e suikastla itham edilen Sovyetlerin Ankara Büyükelçiliği görevlileri Georgi Pavlov ve Leonid Kornilov'u serbest bırakmıştı. Sovyet Büyükelçiliğinde basın ataşesi görevinde bulunan SSCB İçişleri Komiserliği istihbarat birimi mensupları Pavlov ve Kornilov'un suçları mahkemece doğrulanmıştı. Aynı olayda yer almış Sovyet istihbaratçısı Reşit Kurbanbeyov çok sonralar bu olayla ilgili şöyle yazmıştı: *"Türk-Alman ilişkilerini bozmak amacıyla Kremlin, Almanya'nın Ankara Büyükelçisi fon Papen'i öldürme kararı almıştı. Operasyonu SSCB'nin Ankara Büyükelçiliğinde basın ataşesi olarak görev yapan İçişleri Komiserliği istihbarat subayları Pavlov ve Kornilov yönetiyordu. Bu eylemi bir Türk gerçekleştirecekti. Benim ve diğer istihbaratçıların görevi bu yoldaşların güvenliğini sağlamaktı. Katil adayını bulmak için bu subaylar eğlence yerlerine, kumarhanelere gitmeye başladılar. Lokantaların birisinde borç batağına saplanmış Abdurrahman Sayman adlı bir kumarbazı buldular. O, yüklü bir para karşılığında av tüfeği ile fon Papen'e ateş açmaya razı oldu. Fakat gizli odada yapılan görüşmede Abdurrahman pencereden atlayarak kaçtı. İstihbaratçılar onun arkasından ateş ettiler. Öldüğünü zannetmişlerdi. Türk istihbaratı onları tutukladı ve mahkeme oturumu başladığında Abdurrahman, istihbarat binbaşı subayı üniformasıyla salona girdi. Sovyet subaylarının ülkede istikrarı bozmak istediklerini söyledi. Sovyet istihbaratçılar tutuklandılar..."* Bunun dışında Türkiye, Sovyetlerle ilişkileri normalleştirmek için Almanlarla işbirliği yapmış yabancıların ülkeye girişini yasakladı. Sovyet ordusu Bulgaristan'a girdikten sonra Türkiye'ye sığınmış eski Bulgaristan İçişleri Bakanı Garovski 19 Eylül'de ülkesine geri gönderildi. Alman işgali döneminde faşistlerle işbirliği yapmış ve sonradan Türkiye'ye kaçmış Türk kökenli Sovyet vatandaşları SSCB'ye iade edildiler. Romanya'ya sığınmış 20-30 bin Kırım Tatarının Türkiye'ye gelme istekleri de geri çevrilmişti.[65]

---

[64] Батурин Ю.М. s. 386

[65] Hasanlı C., s. 112-113

Levent Şahverdi Arşivi

Türkiye'nin NATO'ya girmesinden sonra Rus istihbaratı için Türkiye'nin önemi daha da artmıştır. 1949 yılı ilkbaharında ve yazında gelişen bazı olaylar Türk- Sovyet ilişkilerini daha da gerginleştirdi. Bunlardan birincisi, Sovyet Büyükelçiliğinin İkinci Sekreteri Karyağdı Hasanov'un eşi Senuber Hasanova'nın Türk hükümetinden siyasi sığınma istemesi, ikincisi Türkiye Dışişleri Bakanlığının diplomatik kuryesi Fuat Güzaltan'ın Soçi yakınlarında trende "intihar etmesi", üçüncüsü ise Sovyet pilotu V. Bort'un Türkiye'ye kaçmasıydı. SSCB'ye geri çağrılan Sovyet Büyükelçiliği mensubu K. Hasanov, Stalin tasfiyelerinin kurbanı olabileceğinden korkarak Türk hükümetinden siyasi sığınma talebinde bulunmak istemişti. Olayı anlayan Sovyet istihbarat organları gizli bir operasyonla onu SSCB'ye kaçırabilmişlerdi. Fakat eşi S. Hasanova, Türk hükümetine siyasi sığınma için müracaat edebilmiştir. S. Hasanova'nın talebine olumlu yanıt verilmiş ve geçici olarak Adana'ya yerleştirilmişti. Sovyet Büyükelçiliği'nin üç mensubu onu Adana'dan kaçırmak istemişse de başaramamışlardı. Bundan sonra Sovyet Büyükelçiliği, S. Hasanova'nın SSCB'ye gitmek için büyükelçiliğe başvuruda bulunduğuna dair Türkiye Dışişleri ve İçişleri Bakanlıklarına mektup gönderdiğini açıklamıştı. Fakat S. Hasanova, Ankara'ya gelerek bir basın açıklaması yapmış, herhangi bir başvuruda bulunmadığını, Türkiye'den sığınma aldığını ve Türk vatandaşlığına geçtiğini ifade ederek Sovyet Büyükelçiliğinin iddialarını yalanlamıştı. Türk Dışişleri ve İçişleri Bakanlıkları, Sovyet Büyükelçiliği mensuplarının S. Hasanova ile iletişim kurmasına izin vermişti. Fakat Sovyet Büyükelçiliği de istekli olmadığı için bu konu zamanla önemini kaybetmişti. Karyağdı Hasanov, Sovyet istihbaratı tarafından tutuklanarak Sibirya'ya sürülmüş, Senuber Hasanova ise sonralar Kanada'ya göç etmiştir.

Sovyetlerle Türkiye arasında 1949 yılında yaşanan ciddi tartışmalardan biri de pilot V. Bort'la ilgiliydi. V. Bort, Kırım'dan kaçarak Sinop'a yerleşmiş ve Türk hükümetinden sığınma talebinde bulunmuştu. V. Bort bu eylemini Sovyet hükümetinin baskısından kurtulmak amacıyla gerçekleştirdiğini, Rusya'da açlık ve şiddetin yaşandığını söylüyordu. V. Bort'la ilgili sorun Politbüro'da müza-

Levent Şahverdi Arşivi

kere edilerek onun suçlu olduğuna ve ülkeye iadesine ilişkin Dışişleri Bakanlığınca hazırlanmış notanın metni onaylanmıştı.[66]

Rus istihbaratı Türkiye karşıtı faaliyetlerde en ince ayrıntılarla ilgili bilgileri bile toplamayı tercih ediyordu. SSCB ve Türkiye arasındaki ilişkileri görece normal olduğu dönemlerde de istihbarat faaliyetleri yoğun bir şekilde devam ettirilmiştir. MİT eski subaylarından Bülent Ruscuklu bir kitabında Rus istihbaratı ile ilgili bir olayı aktarmaktadır. Seydişehir Alüminyum Tesislerini inşa eden Ruslar burada 100'den fazla Rus teknisyen çalıştırıyordu. MİT açısından karşı casusçuluk olarak bu grubu kontrol etmek zordu. MİT, Rusların içindeki KGB ajanlarını bulmak için uğraşıyordu. KGB de o sırada Milliyetçi Hareket Partisinin faaliyetlerini yakından izlemeye çalışmış, MHP'nin Orta Asya'daki devletlerle teması olduğunu düşünmüştür. Bu yüzden tesislerdeki KGB mensubu birçok kişi MHP'li bir elemanın "ağzını yoklamak için" gönderilmiştir. Bu kişilerden birisi de kadın olunca MHP'li ile arada duygusal bir bağ oluşmuş ve sonunda Rus istihbarat görevlisi hamile kalmıştır. İşlerin iyice karışacağından endişe eden MHP'li ilçe başkanının MİT görevlilerinin yardımıyla kadına kürtaj yapılmasını sağlayabilmiştir. Kürtaj sonrası doktor muayenehanesinde MİT mensubunun kadınla yaptığı görüşme sırasında Seydişehir'deki üç KGB ajanının kimlikleri belli olmuştur. Bunlardan ikisi tesislerdeki görevli teknisyenleri ve ailelerini izlerken diğeri ise bölgeyle ilgili istihbarat yapıyordu ve öncelikli hedefi MHP'nin faaliyetleri idi.[67]

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Türkiye ve Rusya arasında ilişkiler yeni bir aşamaya girmiştir. Zaman zaman karşılıklı suçlama, rekabet ve çıkar çatışması doğrultusunda gelişen bu ilişkiler genel anlamıyla olumlu sayılabilir. Fakat iki devlet arasındaki ilişkilerin hatta çok olumlu olması bile istihbarat faaliyetlerinin öneminin azalması anlamına gelmez. Kafkaslarda meydana gelen ayrılıkçı hareketler, dinî örgütlenmeler, Rusya karşıtı faaliyetler ve hatta terör faaliyetlerinde bile Rusya'nın Türkiye'ye yönelik suçlama ve endişelerinin olduğunu dikkate aldığımızda bu faaliyetlerin, bilakis daha fazla önem kazandığını görmekteyiz.

---

[66] Hasanlı C., s. 437-439.

[67] Ruscuklu B., **Demokrat Partiden 12 Eylüle**, Alfa Yayınları, İstanbul 2008, s. 80-81.

Levent Şahverdi Arşivi

Türk-Rus ilişkilerinde zaman-zaman tansiyonu artırıcı bir diğer sorun Çeçen sorunu olmuştur. Özellikle, 1994-1996 dönemindeki ilk savaş sırasında bu tansiyon önemli ölçüde artmıştır. Türkiye'nin resmî Çeçen politikası sorunun Rusya'nın toprak bütünlüğü içinde barışçıl vasıtalarla çözülmesi olmuştur. Ancak zaman-zaman Türkiye'de bulunan Çeçen asıllı diasporanın örgütsel ve bireysel faaliyetleri ilişkilerin tansiyonunun artırmıştır. Hatta dönemin Rusya Büyükelçisi Albert Çernışev "Evi camdan olan, komşusunun penceresine taş atmamalı." diye PKK sorununa dolaylı bir vurguda bulunmuştur. 1999'da başlayan ve bazen ortaya çıkan sıcak çatışmalar sırasında Çeçen sorununun ilişkilerin tansiyonunu fazla etkilemediğini söylemek mümkündür. Bunda Türkiye yönetiminin ülke içindeki Çeçen diasporasının faaliyetlerini önemli ölçüde kısıtlayıcı önlemler almasının yanı sıra, Rusya ile terörizmle işbirliği surecini sık sık yenileyici söylem ve eylemlerde bulunmasının da rolü vardır.[68]

Rus-Türk ilişkilerinde PKK ve Çeçenistan konusu üzün süre ilişkilere gölge düşürmüştür. Taraflar, uzun süre boyunca karşılıklı suçlamalarda bulunarak ilişkilerin ara sıra gerginleşmesine neden olmuşlardır. Ancak özellikle 11 Eylül'den sonra bütün ülkelerin uluslararası terörizm ile mücadelede işbirliğine gittiği zaman, Rusya ile Türkiye birbirlerinin konuyla ilgili hassasiyetini anlamış ve diplomatik ilişkilerin de gelişmesiyle, söz konusu konular, ilişkilerdeki sorun olmaktan çıkmıştır. Ayrıca bunda 24 Ocak 2002 yılında Moskova'da uluslararası terörizm ile mücadele konusunda Rus ve Türk diplomatlarının yaptıkları görüşmelerin ve bu konuda işbirliği yapacaklarına dair imzaladıkları anlaşmaların da etkisi büyüktür.[69]

Yeni dönemde birçok alanda olduğu gibi istihbarat alanında da işbirliği potansiyelinin varlığından söz edebiliriz. Fakat Rus istihbarat faaliyetlerinin gizliliği ve açık kaynaklarda henüz ciddi bir bilgi oluşmaması faaliyetler konusunda kesin tespitte bulunmamızı zorlaştırmaktadır.

---

[68] Cafersoy N., Türkiye-Rusya İlişkileri ve Separatizm Faktörü, http://www.turksam.org/tr/yazdir787.html. 13.02.2006

[69] Kemaloğlu İ., Rusya, Kürt Sorunu ve PKK, http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=4253. 26.02.2013

Levent Şahverdi Arşivi

5 Temmuz 2006'da Duma ve Federasyon Konseyi, "terörizmle mücadele, devletin bütünlüğü ve egemenliğini, vatandaşların haklarını korumak" çerçevesinde istihbaratın yurt dışında özel operasyon yapmasına yeşil ışık yakmıştı. Karar, operasyonu gerçekleştirebilmek için özel birliklerin oluşturulmasını da öngörüyordu. O tarihte Irak'ta görevli dört Rus diplomatın öldürülmesinin ardından dönemin Devlet Başkanı V. Putin, parlamentoya böyle bir yasa önerisinde bulunmuştu. Rus basınına göre, 1998 yılında dış istihbarat servisi olan SVR'ye bağlı olarak özel operasyonlarla görevli "Zaslon" birliği de kurulmuştu.[70] Bu gelişme Rus istihbaratının yurtdışı faaliyetlerinde daha aktif rol üstlenmesine neden olmuştur. Bu faaliyetler kapsamında Rus istihbaratının Türkiye'de birçok eyleme imza attığı ihtimal edilmektedir. Basında yer alan bilgilere göre 2008-2011 yılları arasında, yani üç yılda İstanbul'da altı Çeçen komutan öldürülmüştür. 7 Eylül 2008'de Gazi Edilsultanov Başakşehir'de başından iki kurşunla vurularak öldürülmüştür. Edilsultanov'un kendisine tuzak kuran bir kadınla buluşmak için Başakşehir'e gittiği ihtimal edilir. Bu ayrıntı, Rus gizli servislerinin "honey trap" (ballı tuzak) ismini verdiği ve Rus kadın ajanların kullanıldığı yöntemi akıllara getirmektedir. 9 Aralık 2008'de Çeçen savaşına katılan İslam Canibekov, eşi ve çocuklarıyla misafirlikten dönerken arkadan yaklaşan siyah giyimli bir saldırgan tarafından başına 3 el ateş edilerek öldürülmüştür. 27 Şubat 2009'da Ali Osayev, Zeytinburnu'nda BMW marka bir araçtan açılan ateşle öldürülmüştür. Osayev'in Çeçen direnişinin sembolü Doku Umarov'un Türkiye'deki temsilcisi olduğu ortaya çıkmıştır.[71] 16 Eylül 2011'de İstanbul Zeytinburnu'nda üç Çeçen komutan Berg-Hac Musayev, Rustam Altemirov ve Zaurbek Amriev öldürülmüştür. Suikastı 2 Eylül'de Rus diplomatik pasaportuyla Türkiye'ye giriş yapan 55 yaşındaki Alesandr Jarkov'un susturucu silahla işlediği belirtilmiştir. Rus basını, Musayev'in Ocak 2011'de 37 kişinin ha-

---

[70] Seferov F., İstanbul'da Çeçenlerin öldürülmesi FSB'nin tüzüğüne göre "yasal" iddiası,http://haberrus.com/headline/2011/10/03/istanbulda-cecenlerin-oldurulmesi-fsbnin-tuzugune-gore-yasal-iddiasi.html.03.10.2011,

[71] 3 Çeçen'e suikast Rus gizli servisinin 'intikam operasyonu', http://gundem.milliyet.com.tr/3-cecen-e-suikast-rus-gizli-servisinin-intikam-operasyonu-/gundem/gundemdetay/23.09.2011/1442188/default.htm23.09.2011

Levent Şahverdi Arşivi

yatını kaybettiği Moskova'daki Domededovo Havaalanı'na düzenlenen intihar saldırısının planlayıcısı olduğunu öne sürmüştür. Alesandr Jarkov 4 Eylül'de aynı semtteki bir araç kiralama şirketinden Antalya'ya 15 günlük tatile gideceğini söyleyerek Ford Mondeo markalı bir araç kiralamıştır. Olay yerinden kaçtıktan sonra oteline dönen Jarkov, Türk özel timlerinin düzenlediği operasyondan birkaç dakika önce oteli terk edebilmiştir. Otel odasında yapılan aramada, suikastta kullanılan silah, susturucu, gece görüş dürbünü ve bir kar maskesi bulunmuştur. İlginçtir ki Alesandr Jarkov 2009 yılında düzenlenen benzer bir suikast sırasında da İstanbul'da bulunmuştur. Olay sonrası yapılan incelemeler ve cinayetin işleniş şekli bu operasyonların tek elden yönetildiğine dair kuvvetli ipuçları vermektedir. 2009 ve 2011'de işlenen ilk üç cinayette 7,62 mm çapında mermi atabilen ve sadece Rus Askerî Gizli Servisi'nin (GRU) elinde bulunan Groza-1 isimli suikast silahı kullanılmıştır. Berg-Hac Musayev, Rustam Altemirov ve Zaurbek Amriev'in hayatını kaybettiği son saldırıda ise, bu silahın geliştirilmiş modeli ve 9 mm mermi atabilen Groza-3 kullanılmıştır. Sadece GRU'nun elinde bulunan silahlar, Moskova yakınlarında bulunan ünlü Tula silah fabrikasında üretilmektedir.[72]

Son dönemde istihbarat faaliyetleri çerçevesinde iki ülke arasındaki ilişkileri etkileyen faktörlerden biri de Suriye meselesidir. Şunu vurgulamak gerekir ki Orta Doğu'da Rus istihbaratının en güçlü olduğu ülkelerin başında Suriye gelmektedir. Ayrıca ABD'nin Irak'a müdahelesi ve Arap Baharı sürecinde bölgede meydana gelen istikrarsızlıklar sonucunda Rus istihbarının bu ülkelerdeki faaliyetleri büyük ölçüde Suriye'ye kaydırılarak bu ülkeden koordine edilmektedir. Ekim 2010 tarihinde Moskova-Şam seferi yapan ve Suriye Havayollarına ait RB-442 sefer sayılı A-320 Airbus tipi yolcu uçağının kargosunda silah taşındığı yönünde istihbarat alınması üzerine uçak, Türk hava sahasından geçerken F-16 jetleri tarafından Ankara'ya indirilmiştir. Uçakta yapılan aramada askerî cihazların yer aldığı koliler çıkmıştır.[73] Kolilerde füze

---

[72] 3 Çeçen'e suikast Rus gizli servisinin 'intikam operasyonu', http://www.milliyet.com.tr/Gundem/SonDakika.aspx?aType=SonDakika&ArticleID=1442188&Date=&Kategori=gundem&b=. 23.09.2011

[73] Moskova-Şam seferini yapan uçak Ankara'ya indirildi; Türkiye-Rusya ilişkileri etkilenir mi? , http://haberrus.com/headline/2012/10/10/moskova-sam-

Levent Şahverdi Arşivi

yapımında kullanılan parçalar, füze rampa sistemi malzemeleri, aynı sistem içinde kullanılan radar ve anten düzenekleri ile bunların birbiriyle koordinesini sağlayan elektronik malzeme bulunuyordu. Söz konusu elektronik düzeneğin "füzelerin harekete geçirilmesini sağlayan" malzeme olduğu iddia edilmiştir.[74] Uçağın silah taşıdığı istihbaratın Ankara'ya Amerikan Haberalma Teşkilatı CIA tarafından verildiği iddia edilmiştir. Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'na bu olayın istihbarat kaynağının sorulması üzerine Davutoğlu, "İstihbarat konularına girmeyelim, istihbarat kaynağı gereği mahremdir. Uçağın kurallarına uymadığı bilgisini aldık." yanıtını vermiştir.[75] Söz konusu cihazların Rusya'nın en köklü silah fabrikası Konstruktorskoye Büro Priborostroyeniye (KBP) tarafından üretildiği tespit edilmiştir. New York Times gazetesine konuşan ABD'li yetkililerin askerî kargo konusundaki bilgilerin Türkiye'ye kendilerinin aktardıklarını açıklamaları üzerine FSB, olayla ilgili soruşturma başlatarak köstebeği aramaya başlamıştır. Kısa süre sonra fabrikanın silah tasarım birimi başmühendisi, 58 yaşındaki Vyaçeslav Truhaçev'in akşam saatlerinde iş yerinden 300 metre mesafede kafasına tek kurşun sıkılarak öldürülmüştür. Bu olay "köstebeğin infazı" şeklinde yorumlanmıştır. Zira suikasttta Makarov mermisi atan bilinmeyen susturuculu bir silah kullanıldığı ve cinayetin çok profesyonelce işlendiği belirtilmiştir. Cinayet öncesinde bölgeyi gören kameraların işlevsiz hâle getirilmesi üzerine tam görüntü alınamamıştır.[76]

Türk basınında yer alan bazı haberlere göre Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin, askerî ve politik alanda en çok istihbarat yarışı yaşadığı Rusya ile rekabet, bugün ekonomik alana da taşınmıştır. 2003 yılından sonra Türkiye'den tavuk almayan Rusya bu am-

---

seferini-yapan-ucak-f-16larla-ankaraya-indirildi.html#sthash.PT7T8Beo.dpuf. 10.10.2012.

[74] Suriye uçağında 'füze rampası bulundu' iddiası, http://haber.sol.org.tr/devlet-ve-siyaset/suriye-ucaginda-fuze-rampasi-bulundu-iddiasi-haberi-61047. 17.10.2012

[75] Türk F-16'ları Suriye uçağını Ankara'ya indirdi, http://www.aydinlikgazete.com/mansetler/15923-turk-f-16lari-suriye-ucagini-ankaraya-indirdi.html. 11.10.2012.

[76] Rus köstebeğe 'Suriye' infazı! , http://dunya.milliyet.com.tr/rus-kostebege-suriye-infazi-/dunya/dunyadetay/23.11.2012/1631627/default.htm. 23.11.2012.

Levent Şahverdi Arşivi

bargosunu 2010 yılında kaldırmıştır. Fakat tavuk almaya başlamak için "tesisleri inceleme" şartı koymuştur. Türk üreticiler Rus yetkililere kapılarını açmış, Ar-Ge tesisleri gezdirilmiş, üretim teknolojisi hakkında bilgi verilmiştir. Bu gezilerden sonra ambargo kaldırılmış, ülkeye kanatlı et ihracatı başlamıştır. Fakat Rusya ile ticaretini artırma sevinci yaşayan sektör temsilcilerinin sevinci kısa sürmüştür. Çünkü Türkiye'nin teknolojisini kopyalayan Rusya'da, kısa sürede hem üretim hem ihracat artmıştı.[77]

Genel olarak değerlendirme yapmak gerekirse Rus istihbaratı, Soğuk Savaş sonrası dönemde bir müddet devam eden toparlanma sürecinin ardından yeniden örgütlenebilmiştir. Bugün istihbarat teşkilatı hem içte hem de dışta Rusya'daki siyasi iktidarın (Devlet Başkanının) elini güçlendiren en önemli enstrümanlardan biridir. Türkiye'deki faaliyetlerine gelince... Rus istihbaratının Sovyet döneminde gizli şekilde yürütülen faaliyetleri günümüzde daha "serbest" hâle gelmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasındaki neden ikili ilişkilerin gelişmesi ve karşılıklı faaliyet alanlarının oldukça geniş bir yelpazeye yayılmasıdır. Ekonomik ve kültürel ilişkilerin de önemli ölçüde geliştiği bu dönemde istihbarat faaliyetlerinin takip edilerek izlenmesi gittikçe zorlaşmaktadır. Bu görevin en iyi şekilde yerine getirilmesi ise yeteri kadar mali destek sağlanılmasına ve uzman ihtiyacının karşılanmasına bağlıdır.

Sonuç

Diğer istihbarat örgütlerinde olduğu gibi Rus istihbaratının sistemi ve faaliyetiyle ilgili araştırma yapmak kolay değildir. Zira ilgili alanda kaynaklara ulaşılması ve kullanılmasındaki zorluklar ve hukuki engellerin varlığı bilinen bir gerçekliktir. Yasal engellerin dışında kalan yöntemler ve araştırma metodolojisine dayanarak yapılan incelemeler teşkilatın yapısı ve faaliyetini tarihi, hukuki ve örgütsel açıdan incelemeye belli ölçüde olanaklı kılmaktadır.

Tarih boyunca yükseliş ve düşüş süreçlerini yaşamış Rus istihbaratı sadece devletin iç güvenliğinin sağlanması açısından değil, aynı zamanda yayılmacılık stratejilerinin gelişmesinde ve bu yön-

---

[77] Rus istihbaratının Türkiye'de tavuk ajanlığı, http://www.millihaber.com/20131017/Rus-istihbaratinin-Turkiyede-tavuk-ajanligi.php. 17.10.2013.

Levent Şahverdi Arşivi

deki taktiklerin uygulanması açısından önemli rol oynamıştır. Fakat Rusya'nın istihbarat faaliyetleri Sovyetler Birliği döneminde zirve noktasına ulaşmıştır. Farklı bir siyasi rejimin temsilcisi olarak çıkmış Sovyet devleti gerek içte gerekse dışta istihbarat faaliyetlerini olabildiğince etkin bir biçimde kullanmayı başarmıştır. Sovyet devriminin ilk yılları, Stalin'in aşırı baskıcı dönemi, Hruşev'in yumuşama dönemi ve 1970-80'li yılların uzun süren atalet dönemi istihbarat örgütüne farklı görevler biçmiş ve bu farklı imaj oluşturmuştur. Bu anlamda KGB dönemi, Rus (Sovyet) istihbarat faaliyetlerinin en ihtişamlı dönemi sayılabilir. Uluslararası alanda yaşanan gelişmeler ve iki kutuplu dünya düzeni istihbarat faaliyetinin daha da yoğunlaşmasına neden olmuştur. Bu dönemde yabancı devletlerin askerî faaliyetlerinden teknolojik yeniliklerin çalınmasına dek birçok alanda yoğun faaliyet gösteren Sovyet istihbaratı Doğu Avrupa'nın yanı sıra Orta Doğu'da da etkindi. Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecinde istihbarat teşkilatının diğer devlet kurumlarına oranla yeni gelişmelere daha iyi ayak uydurduğunu ve kontrollü bir biçimde faaliyet gösterdiğini görmekteyiz.

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Rusya'nın istihbarat teşkilatının yeniden yapılanması konusunda değişik yaklaşımlar sergilenmiş ve görece kısa süre içinde örgütün teşkilat ve hukuksal yapısına ilişkin bir dizi değişiklikler yapılmış, 1995'te Federal Güvenlik Servisi (FSB) adını kurum, V.Putin döneminde yapılan düzenlemelerle eski "itibarına" yeninden kavuşmuştur. Şunu da vurgulamak gerekir ki Rusya'da güçlü yürütme erkinin olması, istihbarat teşkilatının diğer önemli güvenlik kurumları gibi Devlet Başkanı'nın elini daha kuvvetlendirmektedir.

Rus istihbarat teşkilatının faaliyetlerinin araştırılması ve mercek altına alınması Türkiye açısından da önemlidir. Hem Stalin döneminde hem Soğuk Savaş döneminde değişik gerekçelerle Türkiye, Rus istihbaratının ilgi odağında bulunmuş öncelikli devletlerden biri olmuştur. Soğuk Savaş sonrası dönemde iki ülke arasındaki ilişkilerde meydana gelen yeni fırsatlar bu ilgiyi durdurmamış, sadece değişen koşullara bağlı olarak yeni düzleme aktarmıştır.

Levent Şahverdi Arşivi

BÖLÜM KAYNAKÇASI

Acar K., **Başlangıçtan 1917 Bolşevik Devrimine Kadar Rusya Tarihi**, 1. Basım, Nobel Yayınları, Ankara 2004.

Brzezinski, Z., **Büyük Çöküş**, (Çevirenler: Gül Keskil, Gülsev Pakkan), 4. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1997.

Cafersoy N., Türkiye-Rusya İlişkileri ve Separatizm Faktörü, http://www.turksam.org/tr/yazdir787.html, 13 Şubat 2006

Hasanlı C., **Tarafsızlıktan Soğuk Savaşa Doğru Türk - Sovyet İlişkileri. 1939-1953**. Bilgi Yayınevi, İstanbul 2011.

Kemaloğlu İ., Rusya, Kürt Sorunu ve PKK, http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=4253, 26 Şubat 2013

Ruscuklu B., **Demokrat Partiden 12 Eylüle**, Alfa Yayınları, İstanbul 2008.

Seferov F., İstanbul'da Çeçenlerin öldürülmesi FSB'nin tüzüğüne göre "yasal" iddiası, http://haberrus.com/headline/2011/10/03/istanbulda-cecenlerin-oldurulmesi-fsbnin-tuzugune-gore-yasal-iddiasi.html03 Ekim 2011,

Батурин Ю.М. **Досье разведчика: Опыт реконструкции судьбы** (Предисл. В.И.Трубникова) Молодая гвардия; Новая газета, Москва 2005.

Вишняков В.Г., О методологических основах правового регулирования проблем безопасности Российской Федерации, **Журнал российского права**, 2005. № 9.

Воронцов С.А., **Правоохранительные органы и спецслужбы Российской Федерации**. История и современность, Изд., Феникс, Ростов н/Д. 1999.

Воронцов С.А., **Спецслужбы России**, 3-е издание, Феникс, Ростов н/Д. 2012.

Гасанлы Дж., **Русская революция и Азербайджан: Трудный путь к независимости (1917-1920)**, Изд., Флинта, Москва 2011.

Горбунов Е.А., **Операция "Рамзай". Триумф и трагедия Рихарда Зорге**, Олма-Пресс, Москва 2004.

Дегтярев К., Колпакиди А., **Внешняя разведка СССР**, Эксмо, Москва 2009.

Ирошников Д.В. О соотношении понятий «государственная» и «национальная безопасность» Российской Федерации, **Наука в современном мире: мат-лы 1 Междунар. науч.-практ. конф.** (1 апреля 2010 г.) (под ред. Г.Ф. Гребенщикова), Москва 2010.

История Академии ФСБ России, http://www.academy.fsb.ru/index_hist.html

История создания, правовой статус, структура и основные направления деятельности, http://www.scrf.gov.ru/documents/11/15.html

Колпакиди А. И., Серяков М. Л., **Щит и меч: Руководители органов государственной безопасности Московской Руси - Российской империи - Советского Союза и Российской Федерации**, Энциклопедический справочник, Москва, Издательство "Олма-пресс", Санкт-Петербург Издательский дом "Нева", 2002.

Levent Şahverdi Arşivi

Колпакиди А., Север А., **Спецслужбы Российской Империи,** http://www.e-reading-lib.org/book.php?book=1010016

Колпакиди А.И., **Оккультные силы СССР**, Северо-Запад, Санкт-Петербург, 1998.

Моисеев В.В., **История государственного управления** России. Учебное пособие. Конрус, Москва 2010.

Об истории создания органов государственной охраны в России, http://www.fso.gov.ru/histori/p1.html

Патрушев Н.П., Особенности современных вызовов и угроз национальной безопасности России, **Журнал российского права**, 2007. № 7.

Перетрухин И., **Агентурная кличка – Трианон**, Центрполиграф, Москва 2000.

Полторак С. Н. **Разведчик Кент**, Изд. дом Нева. СПб. 2003.

Россия, **Энциклопедия кругосвет**,http://www.krugosvet.ru/articles/123/1012332/1012332a10.htm#1012332-L-124

Сизенко А.Г., **Спецслужбы России и СССР: От Приказа тайных дел до наших дней**, Изд. Владис, Ростов н/Д., 2010.

Сизенко А.Г., **Спецслужбы России и СССР: От приказа тайных дел до наших дней**, Владис, Ростон н/Д, 2010.

Служба контрразведки ФСБ, Служба контрразведки ФСБ, http://www.agentura.ru/dossier/russia/fsb/structure/contr/

Солдатов А., Реформа ФСБ: что получилось, http://www.agentura.ru/press/about/jointprojects/mn/fsbreform/

Соцков Л. Ф. **Неизвестный сепаратизм. На службеСД и Абвера**: Из секретных досье разведки, Рипол Классик, Москва 2003.

Степаков В., **Апостол СМЕРШа,** Эксмо, Москва 2009.

ФСБ России. Правовое регулирование деятельности федеральной службы безопасности по обеспечению национальной безопасности Российской Федерации. Научно-практический комментарий (Под общ. ред.: Ушаков В.Н., Науч. ред.: Трунов И.Л., Предисл.: Патрушева Н.П.) Эксмо, Москва 2006.

Хлобустов О.М., **Госбезопасность России от Александра I до Путина**, Издание 2-е, переработанное и дополненное, Изд. ИнФолио, Москва 2007.

Широкорад А., **Русская Мата Хари. Тайны петербургского двора**, Эксмо, Москва 2011.

Шумилов А.Ю., **Спецслужбы России: законы и комментарий**, Фирма АВС, Юристъ, Москва 1997.

Levent Şahverdi Arşivi

Gazete Haberleri

3 Çeçen'e suikast Rus gizli servisinin 'intikam operasyonu', http://gundem.milliyet.com.tr/3-cecen-e-suikast-rus-gizli-servisinin-intikam-operasyonu-/gundem/gundemdetay/23.09.2011/1442188/default.htm, 23.09. 2011.

Moskova-Şam seferini yapan uçak Ankara'ya indirildi; Türkiye-Rusya ilişkileri etkilenir mi? , http://haberrus.com/headline/2012/10/10/moskova-sam-seferini-yapan-ucak-f-16larla-ankaraya-indirildi.html#sthash.PT7T8Beo.dpuf. 10.10.2012.

Rus istihbaratının Türkiye'de tavuk ajanlığı, http://www.millihaber.com/20131017/Rus-istihbaratinin-Turkiyede-tavuk-ajanligi.php. 17.10.2013.

Rus köstebeğe 'Suriye' infazı! , http://dunya.milliyet.com.tr/rus-kostebege-suriye-infazi-/dunya/dunyadetay/23.11.2012/1631627/default.htm. 23.11.2012.

Suriye uçağında 'füze rampası bulundu' iddiası, http://haber.sol.org.tr/devlet-ve-siyaset/suriye-ucaginda-fuze-rampasi-bulundu-iddiasi-haberi-61047. 17.10.2012

Türk F-16'ları Suriye uçağını Ankara'ya indirdi, http://www.aydinlikgazete.com/mansetler/15923-turk-f-16lari-suriye-ucagini-ankaraya-indirdi.html. 11.10.2012.

Mevzuat

Вопросы Федеральной Службы по Техническому и Экспортному Контролю, Указ Президента Российской Федерации от 16 августа 2004 г. N 1085 ((ред. Указов Президента РФ от 22.03.2005 N 330, от 20.07.2005 N 846, от 30.11.2006 N 1321, от 23.10.2008 N 1517, от 17.11.2008 N1625, от 08.02.2012 N 146), http://fstec.ru/obshchaya-informatsiya/polnomochiya/98-deyatelnost/tekushchaya/eksportnyj-kontrol/zakonodatelstvo/ukazy/321-ukaz-prezidenta-rossijskoj-federatsii-ot-16-avgusta-2004-g-n-1085

Закон РФ от 5 марта 1992 г. N 2446-I "О безопасности" (с изменениями и дополнениями), http://base.garant.ru/10136200/

Концепция национальной безопасности Российской Федерации (утв. Указом Президента РФ от 10 января 2000 г. N 24), http://stra.teg.ru/library/national/34/2/1

Перечень категорий руководителей органов контрразведки и их заместителей, уполномоченных возбуждать ходатайство о проведении контрразведывательных мероприятий, ограничивающих конституционные права граждан (с изменениями от 15 июля 2009 г.), http://base.garant.ru/12156445/

Положение о Совете Безопасности Российской Федерации, (утверждено Указом Президента Российской Федерации от 6 мая 2011 г. N 590), http://www.scrf.gov.ru/documents/11/3.html

Стратегия национальной безопасности Российской Федерации до 2020 года, от 12 мая 2009 г. № 537, http://www.scrf.gov.ru/documents/1/99.html

Указ Президента Российской Федерации Об утверждении перечня информации о деятельности Федеральной службы безопасности Российской Федерации,

Levent Şahverdi Arşivi

размещаемой в сети,
http://www.szrf.ru/doc.phtml?nb=00_00&issid=2011033000&docid=18
Указ Президента Российской Федерации, Вопросы Федеральной Службы Безопасности Российской Федерации, от 11 августа 2003 г. N 960, http://www.rg.ru/oficial/doc/ykazi/960-03.shtm
Федеральный закон "О безопасности"от 28 декабря 2010 г. N 390-ФЗ, http://www.scrf.gov.ru/documents/1/111.html
Федеральный закон "О безопасности"от 28 декабря 2010 г. N 390-ФЗ, http://ivo.garant.ru/SESSION/PILOT/main.htm, ayrıca http://www.scrf.gov.ru/documents/1/111.html
Федеральный закон от 3 апреля 1995 г. N 40-ФЗ "О федеральной службе безопасности" (с изменениями и дополнениями), http://base.garant.ru/10104197/1/#block_100

İnternet sayfaları

http://fstec.ru/
http://www.agentura.ru/
http://www.chekist.ru, http://www.agentura.ru.
http://www.customs.ru/
http://www.fso.gov.ru/
http://www.gusp.gov.ru/

Levent Şahverdi Arşivi